

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

کارگاه رنگ در نقاشی

پایه دوازدهم

دوره دوم متوسطه

رشته نقاشی

گروه تحصیلی هنر

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه ای

مظفری، معصومه	۷۵۲
کارگاه رنگ در نقاشی / مؤلفان : معصومه مظفری، توران قمری. - تهران : شرکت چاپ و نشر کتاب های درسی ایران.	/۰۲۸ ک ۶۴۲ م
۸۸ص. : مصور (رنگی). - آموزش فنی و حرفه ای. متون درسی رشته نقاشی گروه تحصیلی هنر، زمینه خدمات. برنامه ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا : کمیسیون برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی رشته نقاشی دفتر تألیف کتاب های درسی فنی و حرفه ای و کار دانش وزارت آموزش و پرورش. ۱. رنگ - کارگاه ها. ۲. نقاشی. ۳. رنگ در هنر. الف. ایران. وزارت آموزش و پرورش. کمیسیون برنامه ریزی و تألیف کتاب های درسی رشته نقاشی. ب. عنوان. ج. فروست.	

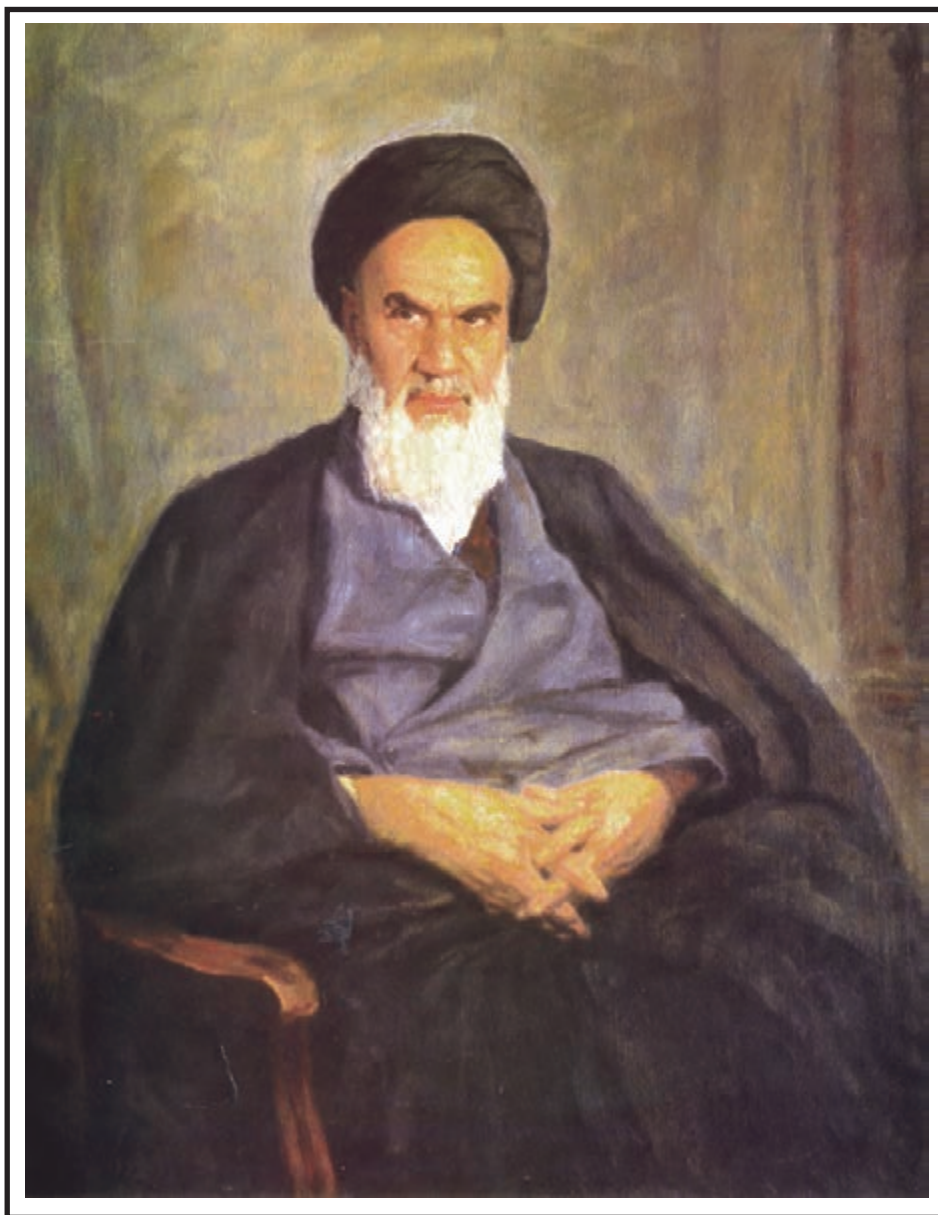

وزارت آموزش و پرورش
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

کارگاه رنگ در نقاشی - ۲۱۲۶۳۷	نام کتاب :
سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی	پدیدآورنده :
دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش	مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :
حسین مرادزاد، سیدحسن سلطانی، دارا افشارقوچانی، سیده‌هایون موسوی، حمیدرضا جهانی، محمد امیدی و عادل قلی‌زاده (اعضای کمیسیون تخصصی)	شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :
معصومه مظفری، توران قمری (اعضای گروه تألیف)	مدیریت آماده‌سازی هنری :
اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی	شناسه افزوده آماده‌سازی :
مریم نصرتی (صفحه‌آرا) - اعظم کریمی (طراح جلد)	نشانی سازمان :
تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهیدموسوی)	
تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹	
وب‌گاه : www.irtextbook.ir و www.chap.sch.ir	
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران : تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش)	ناشر :
تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹	
شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»	چاپخانه :
چاپ هفتم ۱۴۰۳	سال انتشار و نوبت چاپ :

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت چاپی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکثیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

اثر استاد کیخسرو خروش

هنر عبارتست از دیدن روح نقّادانسانها
امام خمینی «قدس سرّه»

فهرست مطالب

۱	مقدمه
۲	فصل اول : به کارگیری رنگ در نقاشی از طبیعت بی جان (گواش)
۲	۱-۱- نقاشی با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین (تضاد تاریک و روشن)
۱۳	۱-۲- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی
۱۶	۱-۳- نقاشی با رنگهای اصلی
۱۹	۱-۴- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه
۲۳	۱-۵- نقاشی با رنگهای سرد و گرم
۲۷	۱-۶- نقاشی با رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی
۳۶	فصل دوم : به کارگیری رنگ در نقاشی از طبیعت (رنگ و روغن)
۳۶	۲-۱- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی
۴۵	۲-۲- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه
۴۸	۲-۳- نقاشی با حاکمیت رنگهای گرم و سرد
۵۶	۲-۴- نقاشی با خاکستریهای حاصل از ترکیب مکملها
۶۳	فصل سوم : به کارگیری رنگ در نقاشی از انسان (رنگ و روغن)
۶۳	۳-۱- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی
۷۰	۳-۲- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه
۷۴	۳-۳- نقاشی با رنگهای سرد و گرم
۸۱	۳-۴- نقاشی با خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب رنگهای مکمل
۸۸	فهرست منابع

مقدمه

در درس مبانی هنرهای تجسمی، با چگونگی به کارگیری عناصر بصری (مثل نقطه، خط، سطح، حجم رنگ و ...) در کار آشنا شده‌اید و در کتاب مبانی رنگ با مسایل نظری ترکیب موادرنگی تا حدودی مطالبی را آموخته‌اید. اینک ضروری به نظر می‌رسد که با تکیه بر آموخته‌هایتان در کارگاه رنگ در نقاشی تجربیاتی تازه در خصوص چگونگی به کارگیری عملی آنها در یک اثر به دست آورید.

این کتاب شامل سه فصل اصلی است.

– نقاشی از طبیعت بیجان

– نقاشی از منظره

– نقاشی از پیکر انسان

در فصل اول، به چند علت، طبیعت بی جان به عنوان موضوع انتخاب شده است. این که طبیعت بی جان را می‌توان براساس علاقه و سلیقه‌ی شخصی در فضایی مشخص فراهم آورد؛ در ترکیب‌بندی عناصر آن می‌توان دخالت داشت؛ به شیوه دلخواه می‌توان نورپردازی بر آن اعمال نمود و عناصر آن را به دلخواه اضافه و کم کرد. بدین ترتیب زمان، مکان و موضوع نورپردازی، تمامی در اختیار شماست. از طرف دیگر، طراحی از اشیای بی جان به علت ساکن و بی حرکت بودن، ساده‌تر از موضوعات جاندار به نظر می‌رسد. بنابراین، در مرحله نخست با انتخاب این موضوع و مبانی نظری رنگ، قدم به قدم مراحل آموزش را به صورت عملی پیش خواهیم برد. در فصل دوم، زمانی که تا حدودی در مبانی رنگ، تجربه عملی پیدا کردید به موضوع منظره می‌پردازیم. زیرا مناظر طبیعی با نور و جلوه‌های ویژه‌ای که در ساعات مختلف روز پیدا خواهند کرد، دریچه‌ای تازه در دنیای رنگ، به روی شما خواهند گشود.

در فصل سوم، پیکره انسان را مورد توجه قرار داده‌ایم. انسان در فضای بسته و طبیعت، تا بتوانیم بازتابهای نور طبیعت را بر انسان و اشیاء و محیط پیرامونش در رنگ تجربه کنیم.

مؤلفان

هدف کلی

توانایی به کارگیری اصولی رنگ در نقاشی

به کارگیری رنگ در نقاشی از طبیعت بی جان (گواش)

هدفهای رفتاری: در پایان این فصل، فراگیر باید بتواند:

- با اشکال و احجام ساده، و به کمک خطوط، ترکیب بندی متعادل بسازد.
- با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین نقاشی کند.
- با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی نقاشی کند.
- با رنگهای اصلی، یک ترکیب بندی متعادل بسازد.
- با رنگهای گرم و سرد، در نقاشی ایجاد عمق نماید.
- با رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب دو رنگ نقاشی کند.
- با رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی، حجم نمایی کرده و ایجاد عمق نماید.

۱-۱- نقاشی با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین (تضاد تاریک و روشن)

نور از اهمیت خاصی در زندگی ما برخوردار است چرا که بدون نور امر دیدن رخ نمی دهد. در محیط زندگی و طبیعت پیرامون ما، طیف گسترده‌ای از رنگها وجود دارند و دو قطب متضاد و یا بی نهایت در این طیف سیاه و سفید هستند. ما تصور ملموسی از سیاهی و سفیدی را در پدیده‌ای چون شب و روز می یابیم. اگر چه، دنیای اطراف خود را فقط سیاه و سفید و خاکستریهای مابین این دو قطب نمی بینیم، ولی مطالعه در این زمینه به ما کمک می کند تا جایگاه نور را در نقاشی بهتر دریابیم.

حجم نمایی^۱ و یا نمایش سه بعدی شکلها بر سطح بوم نقاشی، با تغییرات تدریجی نور با سیاه و سفید و درجات مختلف خاکستریهای گوناگون میسر است. زاویه تابش نور و میزان تیرگی و روشنیها در یک نقاشی جلوه‌های ویژه‌ای به آن اثر می دهد و اثرات متفاوتی در بیننده ایجاد می کند. کاربرد دقیق سایه و روشن، باعث تشخیص و عدم تشخیص شکلها می شود.

استفاده از اسلوب سایه و روشن کاری، بعد از رنسانس^۲ در آثار نقاشی دیده می شود. برای دوره‌های طولانی، نقاشان اروپایی برای نشان دادن نور و سایه در نقاشیهای خود، از روش تیره و روشن کردن رنگها استفاده می کردند. یعنی اکثر سایه‌ها قهوه‌ای مایل به سیاه و نورها مایل به سفید بودند. برای مثال، می توان به تصاویر (۱-۱) و (۱-۲) طبیعت بی جان اثر شاردن^۳ اشاره کرد.

۱- Modelling، برجسته نمایی، اصطلاحی در نقاشی است که به روش تجسم سه بعدی شکلها به روی سطح دو بعدی با استفاده از رنگ

سایه‌های تیره و روشن گفته می شود.

۲- Renaissance (باززایی) عموماً به جنبش فکری و عقلانی ای گفته می شود که در سده ۱۴ از شهرهای شمال ایتالیا سرچشمه گرفت و

در سده ۱۶ به اوج خود رسید.

۳- CHARDIN، نقاش فرانسوی از برجسته ترین استادان نقاشی از طبیعت بی جان، سده ۱۸ میلادی

تصویر ۱-۱ اثر سیمون شاردن، رنگ روغن روی بوم، (۳۳×۴۱ سانتی متر)

تصویر ۱-۲ اثر سیمون شاردن، رنگ روغن روی بوم، (۱۷×۲۰ سانتی متر)

با مطالعاتی که نقاشانی چون دلاکروا^۱، ترنر^۲ و کانستبل^۳ و ... در زمینه نور داشتند و نقاشان امپرسیونیست^۴ مطالعات آنها را ادامه و گسترش دادند. امروزه، نور را به واسطه رنگ بیان می‌کنیم. یعنی با کنار هم قرار دادن دو رنگ زرد و بنفش در یک اثر نقاشی، بنفش می‌تواند به راحتی نقش سایه را بازی نموده و زرد نمایانگر نور باشد. در تصویر ۱-۳ ون‌گوگ^۵ به خوبی از دو رنگ زرد و بنفش به عنوان نور و سایه استفاده کرده است.

تصویر ۱-۳ اثر ونسان ون‌گوگ، رنگ روغن روی بوم

در تصویر ۱-۴ نیز ماتیس^۶ از دو رنگ سبز و سفید به عنوان نور و سایه استفاده کرده است. در بررسی نور و سایه، توجه به رابطه تیره و روشن از یک سو و درک ارزشهای خاکستریها از سوی دیگر، ما را یاری خواهد کرد تا تصور درست‌تری از نور و سایه در فضای کلی کار داشته باشیم. از طرف دیگر رعایت تناسب کلی میان سیاه و سفید برای دستیابی به تعادل و پویایی رنگ در اثر نقاشی، ضروری است. می‌توان ارزشهای رنگی^۷ یک اثر را به دو ارزش مطلق سیاه و سفید تبدیل کرد. در این صورت، هم‌ارزش رنگ زرد در کار، خاکستری روشن متمایل به سفید و هم‌ارزش رنگ قرمز به خاکستری تیره‌تری تبدیل می‌شود. وقتی شما از یک موضوع رنگی عکس سیاه و سفید بگیرید، این هم‌طرازی رنگها با خاکستریها را به خوبی درک

۱- DELACROIX، نقاش رمانتیک فرانسوی، سده ۱۹ میلادی

۲- TURNER، نقاش رمانتیک انگلیسی، سده ۱۹ میلادی

۳- CONSTABLE، نقاش رمانتیک انگلیسی سده ۱۹ میلادی

۴- IMPRESSIONIST، نقاشانی که مهم‌ترین پدیده هنر اروپایی در سده نوزدهم را به راه انداخته و این سبک، نخستین جنبش نقاشی مدرن

نیز بود.

۵- VAN GOGH، نقاش پست امپرسیونیست هلندی، سده ۱۹ میلادی

۶- MATISSE، نقاش فوویست فرانسوی، سده ۲۰ میلادی

۷- ارزش رنگی (Color value)، درجه نسبی تیرگی و روشنی یک رنگ است که با صفت درخشندگی ارتباط دارد.

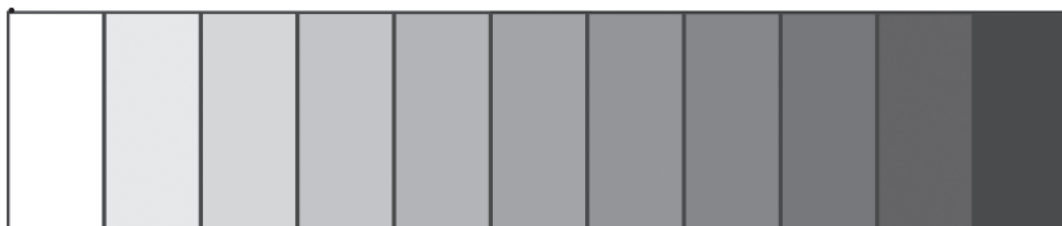

تصویر ۱-۴- اثر هانری ماتیس، رنگ روغن روی بوم، (۱۱۶/۸ × ۱۴۶ سانتی‌متر)

خواهید کرد. در مورد نور و سایه نیز، نقاط نزدیک به نور، روشن‌تر و سایه‌ها به تیرگی و سیاه تبدیل خواهد شد. برای درک چگونگی ایجاد عمق در یک اثر به وسیله درجات خاکستریها و سیاه و سفید، تجربه ایجاد درجات مختلف خاکستری (اکروماتیک^۱) ضروری است.

همان‌طور که می‌دانید مابین سیاه و سفید، درجات مختلفی از تیرگی و روشنی وجود دارد که شناخت و به‌کارگیری صحیح آنها می‌تواند ما را در ایجاد عمق و تعادل در اثر نقاشی، یاری دهد تصویر (۱-۵).

تصویر ۱-۵

۱- رنگها به دو دسته فامدار (Chromatic) و بی‌فام (Achromatic) تقسیم می‌شوند. کروماتیک به رنگهایی چون (زرد، بنفش، قرمز و ...) و اکروماتیک به سیاه و سفید و یا هر نوع خاکستری مابین آن دو گفته می‌شود.

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی‌جان با استفاده از سیاه و سفید (خاکستریهای مابین) اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل از اشکال و احجام ساده به کمک خطوط
- ایجاد تعادل در نقاشی به کمک سیاه و سفید
- ایجاد فضا در نقاشی با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین

تهیه پیش‌طرح خطی (با رعایت اصول ترکیب‌بندی)

در مرحله نخست می‌توانید به کمک چند شیء ساده مثل بطری، لیوان، کوزه و یک تکه پارچه و چند عدد میوه، یک طبیعت بی‌جان ساده بچینید.

در حد امکان، از اشکال و احجام پیچیده استفاده نکنید. برای به‌دست آوردن نتیجه بهتر، از تضاد رنگی در اشیای انتخاب شده کمک بگیرید، همین‌طور می‌توانید از یک نور مصنوعی برای تشدید تضاد تاریک و روشن استفاده کنید. هنگام تهیه پیش‌طرح خطی، به مشکلات ترکیب‌بندی که چیده‌اید پی خواهید برد. همانجا می‌توانید اشکالات را تصحیح کنید. اشیای را عقب‌تر یا جلوتر ببرید و یا زاویه تابش نور را تغییر دهید.

تغییر زاویه تابش نور مصنوعی در یک طبیعت بی‌جان، سبب ایجاد حالات متفاوتی در کار خواهد شد. در تصاویر (۶-۱) و (۷-۱) تغییر جهت زاویه تابش نور را بر یک طبیعت بی‌جان ملاحظه می‌کنید. در کار خود، با دور و نزدیک کردن منبع نوری خود به مدل می‌توانید در ایجاد سایه‌های دلخواه خود دخالت کنید.

تصویر ۶-۱- نورپردازی از بالا سمت چپ

تصویر ۷-۱- نورپردازی از بالا سمت راست

چندین طرح از مدل خود، از زوایای مختلف تهیه کنید و در نهایت بهترین طرح را که از نظر ترکیب‌بندی متعادل و مناسب است، برگزینید. در تصاویر (۱-۸) و (۱-۹) و (۱-۱۰)، تغییر زاویه دید در یک مدل طبیعت بی‌جان چیده شده را ملاحظه می‌کنید.

تصویر ۸-۱- زاویه دید از کنار

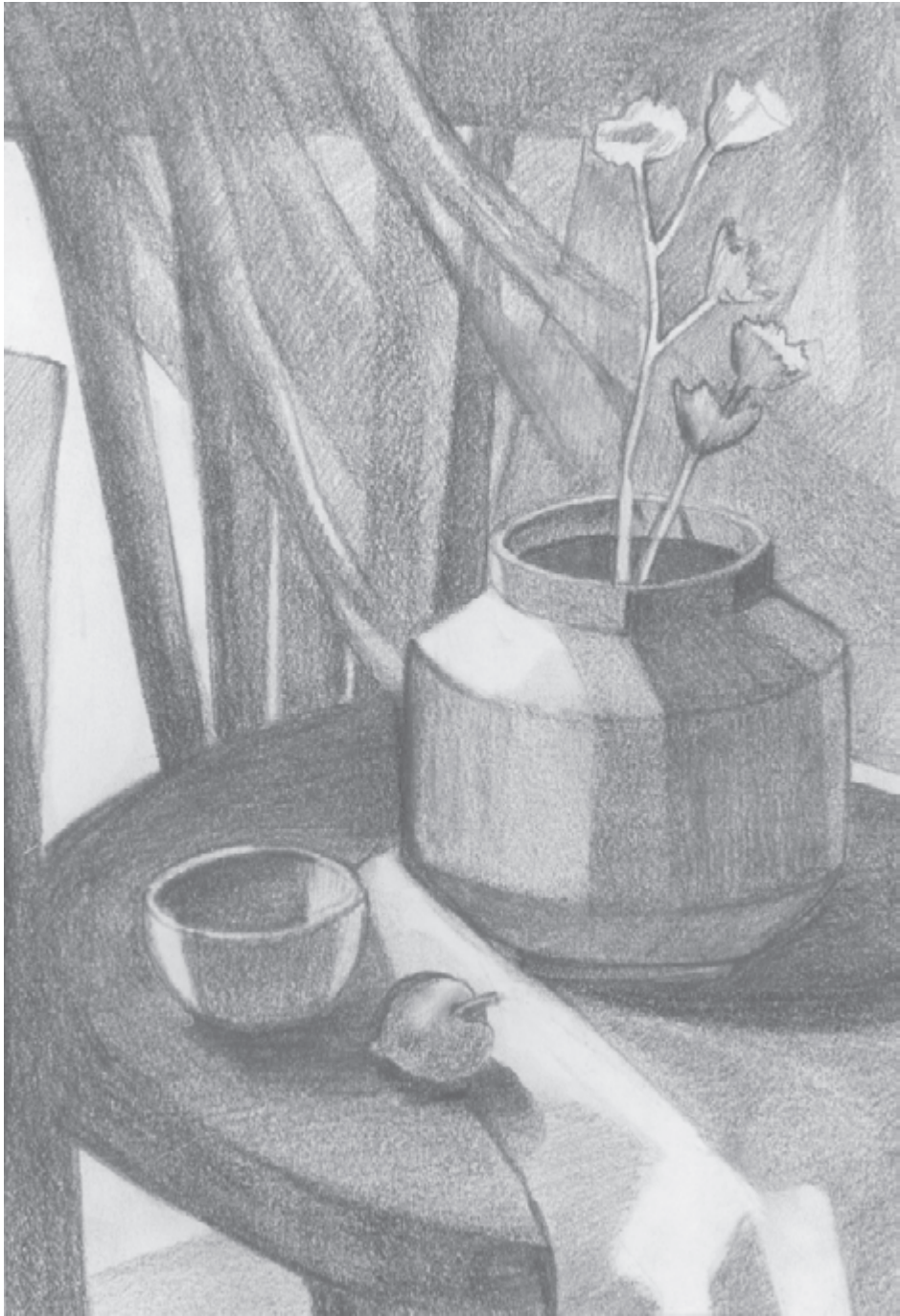

تصویر ۹-۱- زاویه دید معمولی

تصویر ۱۰-۱- زاویه دید از بالا

پس از تهیه پیش طرح مناسب، تصویر الف (۱-۱۱) طرح را به صورت خطی به روی مقوای مناسب انتقال داده تا برای اجراهای مختلف در تمرین‌ها مورد استفاده قرار گیرد تصویر ب (۱-۱۱).

تصویر الفان ۱۱-۱- پیش طرح

تصویر ب ۱۱-۱

تمرین ۱

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید

در این تمرین، طرح خود را به کمک سطوح سیاه و سفید سازماندهی کنید. بنابراین می‌توانید مناطق تیره کار را به سیاه و تمام روشنیها و رنگهای متمایل به روشنی را به سفید تبدیل نمایید. در اینجا، ایجاد تعادل میان سطوح سیاه و سفید و پراکندگی نور و تاریکی اهمیت ویژه‌ای دارد. در این کار، حتی می‌توانید آزادانه و بدون توجه به نورپردازی واقعی، تیرگی و روشنیها را به قدری تغییر دهید که به تعادل میان سیاه و سفید در تصویر دست یابید (تصویر ۱۲-۱).

تصویر ۱۲-۱- اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید

تمرین ۲

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید و دو خاکستری مابین

در این تمرین، در ابتدا دو خاکستری میان سیاه و سفید را به گونه‌ای تهیه کنید که یک خاکستری متمایل به سفید و دیگری متمایل به سیاه باشد.

یکی از طرحهای خطی خود را که به روی مقوا کپی برداری کرده‌اید انتخاب کنید و به کمک این چهاررنگ، (یعنی سیاه و سفید و دو خاکستری مابین) رنگ‌آمیزی نمایید به گونه‌ای که میان آنها تعادل برقرار باشد. استفاده از تعداد بیشتری از خاکستریها در حجم‌نمایی و ایجاد فضای سه بعدی، شما را یاری می‌کند (تصویر ۱۳-۱).

تصویر ۱۳-۱- اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید و دو خاکستری مابین

تمرین ۳

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید و پنج خاکستری مابین
در این تمرین، یکی دیگر از طرحهای خطی خود را به کمک پنج خاکستری که قبلاً در ظروف جداگانه تهیه
کرده‌اید رنگ‌آمیزی کنید، به گونه‌ای که تیرگی و روشنیها، فضای دور و نزدیک و حجم را القا نماید. در اینجا،
چگونگی جایگزینی سطوح سفید و سیاه در میان خاکستریها در ایجاد عمق، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است
(تصویر ۱۴-۱).

تصویر ۱۴-۱— اجرای کار با سطوح تفکیک شده سیاه و سفید و پنج خاکستری مابین

۱-۲- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

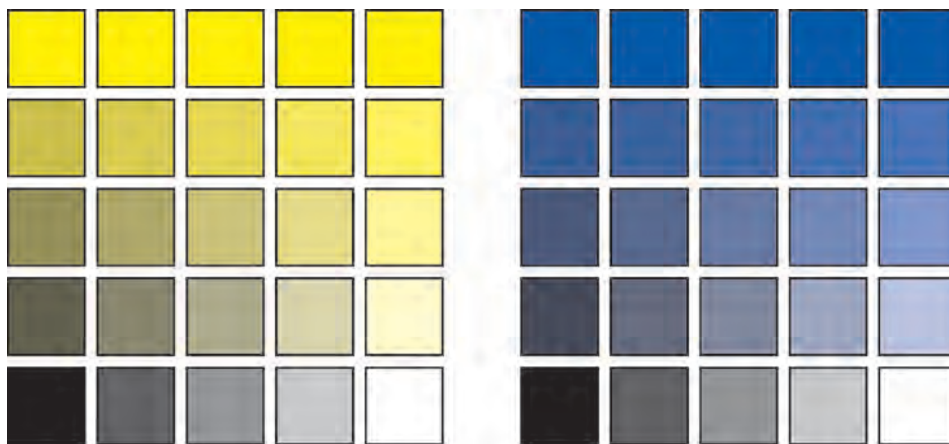
تا اینجا، تضاد تاریک و روشن را با توجه به رنگهای سیاه و سفید و خاکستریهای مابین آنها، مورد آزمایش و بحث قرار دادیم. اکنون بسیار مهم و جالب است که همین تضاد تاریک و روشن را با رنگهای زرد، قرمز و آبی تجربه کنیم. در اینجا، می‌توانید یک رنگ اصلی را به دلخواه به پالت سیاه و سفید و خاکستریهای خود اضافه کنید. هنگامی که یک رنگ (به‌طور مثال، رنگ زرد و یا آبی) و تغییرات آن بر تمامی کار غلبه دارد، گفته می‌شود که اثر در تونالیته^۱ زرد و یا آبی کار شده است. تونالیته مشخص موجب وحدت رنگی در یک اثر نقاشی خواهد بود. با کاهش تعداد رنگهایی که در یک اثر به کار گرفته می‌شود می‌توان هماهنگی رنگی ساده‌تری به وجود آورد. تصاویر (۱-۱۵) و (۱-۱۶)، شما را در جهت شناخت هر چه بیشتر درجات مختلف تیره و روشن یک رنگ اصلی راهنمایی می‌کند. در تصویر (۱-۱۵) شما تغییر درجات تیره و روشن یک رنگ اصلی با کمک سیاه و سفید را ملاحظه می‌کنید.

تصویر ۱-۱۵- تغییر درجات تیره و روشنی رنگ به کمک سیاه و سفید

۱- تونالیته (Tonality)، به جلوه کلی رنگها و یا رنگ سایه سراسری می‌گویند و یا هنگامی که یک رنگ و تغییرات آن بر تمامی کار غلبه

در تصویر (۱۶-۱) در ستون اول سمت راست شما شاهد تغییر درجهٔ روشنی رنگ مثلاً زرد به کمک سفید هستید و در ستون مقابل سمت چپ، جدول تغییر درجهٔ تیرگی رنگ با کمک سیاه قرار گرفته است. در میان این دو ستون، شاهد تغییر درجهٔ تیرگی روشنی رنگ اصلی زرد به کمک خاکستریهای مابین هستید. شما می‌توانید برای کسب تجربهٔ بیشتر، جداول دیگری با دو رنگ اصلی دیگر یعنی آبی و قرمز تهیه کنید.

تصویر ۱۶-۱- تغییر درجات تیره و روشن رنگهای اصلی به کمک سیاه و سفید و خاکستریهای مابین

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی‌جان با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی اهداف:

- درک صحیح ارزشهای تیره و روشن در رنگهای اصلی
- ایجاد تعادل در اثر به کمک سیاه و سفید یک رنگ اصلی
- ایجاد عمق در نقاشی، به کمک سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

تهیهٔ پیش‌طرح خطی از طبیعت بی‌جان با رعایت اصول ترکیب‌بندی

مطابق آنچه در صفحات پیشین گفته شد یک طبیعت بی‌جان ساده با کمک چند شیء ساده و با رعایت کلیهٔ

اصول ترکیب‌بندی که قبلاً آموخته‌اید، بچینید. برای دستیابی به نتیجه بهتر، در حد امکان از رنگهای محدود در اشیا استفاده کنید. از یک منبع نور مصنوعی می‌توانید برای ایجاد تضاد تیره و روشن، بهره بگیرید.

تمرین ۱

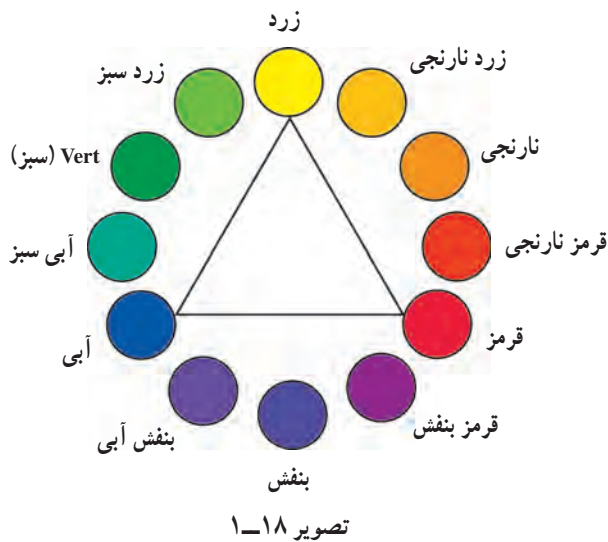
— اجرای کار با کمک درجات تیره و روشن حاصل از ترکیب سیاه و سفید و یک رنگ اصلی
پیش طرح تهیه شده خود را با کمک تغییر درجات تیره و روشن یک رنگ اصلی، متناسب با موضوع رنگ‌آمیزی کنید. در این مورد می‌توانید از تصویر (۱۶-۱) کمک بگیرید. بدین منظور، یک رنگ اصلی را انتخاب و آن را به سیاه و سفید اضافه کنید. رنگهای متمایل به روشن خود را، در مناطق روشن و رنگهای متمایل به سیاه را برای تیرگیها به کار ببرید تصویر (۱۷-۱).

تصویر ۱۷-۱ — اجرای کار با کمک درجات تیره و روشن حاصل از ترکیب سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

۳-۱- نقاشی با رنگهای اصلی

در این مرحله، مطالعه چرخه رنگ که پایه آن سه رنگ اصلی زرد و قرمز و آبی است، برای هنرجویان ضروری جلوه می کند تصویر (۱۸-۱). رنگهای اصلی آبی، زرد، قرمز دارای تضاد شدیدی با هم هستند. هر گاه رنگهای اصلی به وسیله خطوط یا سطوح سیاه و سفید احاطه شوند در شدت آنها تغییر حاصل می شود. حضور رنگ سیاه در کنار رنگها باعث شدت بیشتر رنگ می شود و رنگ سفید از شدت آنها می کاهد. هرگاه در مجموعه ای از

رنگهای اصلی و ثانویه یکی از رنگهای اصلی را بیشتر به کار ببرید، آن رنگ جلوه درخشان تری می یابد. شما، تضاد ته رنگ یا رنگهای اصلی را در طبیعت به طور خالص، بندرت مشاهده می کنید. استفاده از رنگها به صورت خالص در کنار یکدیگر را در آثار برخی نقاشان معاصر می توانید ببینید. در تصویر (۱۹-۱)، نقاش با استفاده از رنگهای خالص در کنار سایر رنگها، درخشش رنگهای اثر خود را دو چندان کرده است.

تصویر ۱۹-۱- اثر اُدیلن رِدُن^۲، پاستل روی کاغذ، (۷/۵۳ × ۷۳ سانتی متر)

۱- شدت In Tensity این صفت را اشباع و درخشش نیز می نامند. شدت یک رنگ، درجات قوت و یا انرژی فامدار بودن آن رنگ است. یعنی در واقع به درجه خلوص رنگ مربوط می شود.

۲- REDON نقاش، چاپگر و نویسنده فرانسوی، سده ۱۹ و ۲۰ میلادی؛ وی به سبب جنبه های تخیلی و نمادین آثارش در زمره هنرمندان سمبولیست به شمار می آید.

همچنین در تصویر (۲۰-۱)، استفاده از خلوص رنگی مشاهده می‌شود. گفتنی است نقاشانی که از این شیوه رنگ‌گذاری در کارشان استفاده می‌کنند کمتر در پی ایجاد عمق به شیوه معمول و متعارف هستند و غالباً آثارشان تخت و دو بعدی به نظر می‌رسد.

تصویر ۲۰-۱- اثر هائری ماتیس، رنگ روغن روی بوم، (۹۷×۱۴۶ سانتی متر)

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی‌جان با استفاده از رنگهای اصلی اهداف:

- ایجاد حداکثر تضاد با رنگهای اصلی در نقاشی
- به‌کارگیری تضاد ته رنگ برای نمایش نور و تاریکی
- ایجاد تعادل در نقاشی به کمک رنگهای اصلی

تهیه پیش‌طرح از موضوع

در این مرحله همچون گذشته، می‌توانید از عناصری ساده چون کتاب و چند عدد میوه و یا پارچه و ظروف سفالین استفاده کنید. سعی کنید از رنگهای اصلی در عناصر موضوع طبیعت بی‌جان خود بهره بگیرید.

تمرین ۱

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده آبی، زرد و قرمز

طرح خطی خود را با سه رنگ اصلی آبی، زرد و قرمز ببوشانید. در نقاشی خود، سعی کنید به تعادل رنگی در صفحه توجه داشته باشید. در اجرای این تمرین به وسعت سطوح رنگهای به کار گرفته شده برای ایجاد تعادل رنگی توجه کنید. به طور مثال، از رنگ زرد می‌توانید در قسمت جلوی تابلو استفاده کنید و رنگ آبی را در پلان عقب و با وسعت سطح بیشتر به کار ببرید. زیرا شدت رنگ زرد از آبی بیشتر است یعنی رنگ زرد در تابلو جلو می‌آید در صورتی که آبی خود را عقب‌تر می‌کشد و از ما دور می‌شود. از این خاصیت، می‌توانید برای ایجاد فضای دور و نزدیک استفاده کنید. به کارگیری رنگ زرد در وسعت کمتر و آبی با وسعت بیشتر، نور و سایه را نیز القا می‌کند. رنگ زرد و قرمز می‌تواند در مناطق روشن‌تر و آبی در مناطق تیره‌تر به کار گرفته شود.

تصویر ۲۱-۱- اجرای کار با سه رنگ اصلی (زرد، قرمز و آبی)

۱-۴- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه

اگر رنگهای اصلی زرد، قرمز و آبی را با نسبت مناسب دوبه‌دو با هم ترکیب کنید، رنگهای ثانویه حاصل می‌شود.

زرد + قرمز = نارنجی

زرد + آبی = سبز

قرمز + آبی = بنفش

دقت در ترکیب دو رنگ اصلی برای ایجاد رنگهای ثانویه، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا رنگها نباید طوری ترکیب شوند که به یکی از دو رنگ اصلی متمایل باشند. مثلاً نارنجی نباید به قرمز و زرد متمایل شود به همین ترتیب رنگ سبز به یک اندازه باید به آبی و زرد متمایل باشد و بنفش هم دقیقاً میان قرمز و آبی قرار می‌گیرد.

پس از این، می‌توان با ترکیب دو به دوی شش رنگ مجاور هم در دایره رنگ، رنگهای درجه سوم (ثالثه) را ایجاد کرد. این دسته رنگها نیز مانند رنگهای درجه دوم کاملاً در وسط دو رنگ که آن را تشکیل داده‌اند قرار می‌گیرد (تصویر ۱-۲۲).

نارنجی زرد = نارنجی + زرد = (قرمز + زرد) + زرد

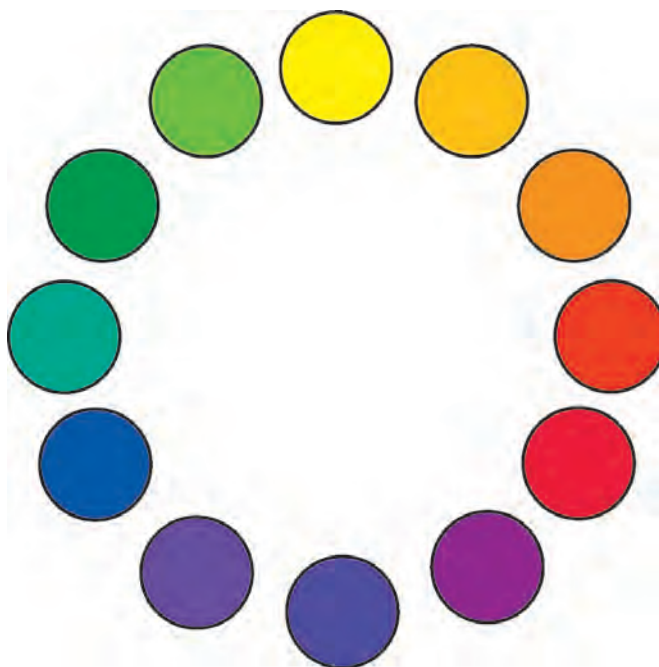
قرمز نارنجی = نارنجی + قرمز = (زرد + قرمز) + قرمز

قرمز بنفش = بنفش + قرمز = (آبی + قرمز) + قرمز

بنفش آبی = بنفش + آبی = (قرمز + آبی) + آبی

سبز آبی = سبز + آبی = (زرد + آبی) + آبی

سبز زرد = سبز + زرد = (آبی + زرد) + زرد

تصویر ۱-۲۲

چنانچه در این رنگها ملاحظه می‌کنید حاکمیت یک رنگ اصلی در هریک از آنها محسوس است. شدت رنگهای ثانویه، به دلیل ترکیبی بودن آن، از رنگهای اصلی کمتر است و رنگهای ثالثه نیز از شدت کمتری نسبت به رنگهای ثانویه برخوردارند. به همین سبب می‌توان در آنها برای القای دوری و نزدیکی در ایجاد فضا استفاده کرد.

برانت^۱، در تصویر (۱-۲۳) از رنگهای اصلی و ثانویه به خوبی استفاده کرده و رنگها را به صورت تخت و دو بعدی، در سطوح کوچک و بزرگ تابلوی خویش قرار داده است. همچنین تصویر (۱-۲۴) نمونه جالب دیگری است.

تصویر ۱-۲۳- اثر وارن برانت، رنگ روغن روی بوم، (۱۵×۱۲۷ سانتی‌متر)

تصویر ۲۴-۱- اثر مهدی ویشکایی^۱، رنگ روغن روی بوم، (۱۳۰×۱۲۰ سانتی‌متر)

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی‌جان به کمک رنگهای اصلی و ثانویه اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل از اشکال و احجام ساده به کمک خط و سطح
- مقایسه ارزشهای متفاوت رنگهای اصلی و ثانویه در یک اثر
- ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی با استفاده از رنگهای اصلی و ثانویه
- ایجاد فضای دور و نزدیک با استفاده از رنگهای اصلی و ثانویه

تهیه پیش‌طرح

مطابق تمرین‌های گذشته، پیش‌طرحی برای تمرین تهیه کنید. برای رسیدن به نتیجه بهتر می‌توانید عناصر طبیعت بی‌جان خود را به گونه‌ای انتخاب کنید که رنگهای اصلی و ثانویه در آن موجود باشد.

۱- مهدی ویشکایی، متولد ۱۳۹۹، نقاش معاصر

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده به کمک رنگهای اصلی و ثانویه

در این تمرین، رنگهای اصلی و ثانویه خود را براساس چرخ رنگ به مقدار لازم در ظروف کوچک آماده سازید. زیرا شناختن رنگهای اصلی و ثانویه و ثالثه (دوازده رنگ چرخ رنگ) برای هنرجویان ضروری است. طرح خود را با دو رنگ اصلی و یک رنگ ثانویه مثل (قرمز، آبی و سبز) به کمک سطوح ساده شده، رنگ آمیزی کنید. در این تمرین، چگونگی به کارگیری رنگهای اصلی در کنار رنگهای ترکیبی را گام به گام پیش ببرید. بدین ترتیب، درک درست تری نسبت به چگونگی استفاده از رنگهای اصلی و ترکیبی در کنار یکدیگر را تجربه می کنید و در هر مرحله، نه تنها احساسهای مختلف رنگی را ملاحظه می کنید بلکه هماهنگیهای مختلف رنگی را که با مضامین و روحیه شما نزدیکی بیشتری دارد شناخته، بر آن تسلط می یابید.

در این جا با به کارگیری وسعت سطوح رنگی متفاوت می توانید از تمرکز یک رنگ در قسمتی از کار جلوگیری کنید و به تعادل رنگی در کار دست یابید و احساسهای متفاوتی را در بیننده اثر خود ایجاد کنید.

این تمرین را می توانید با دسته رنگهای اصلی و ثانویه دیگر و همین طور با رنگهای اصلی و ثانویه و ثالثه، در مراحل دیگر، هربار تجربه کنید (تصویر ۲۵-۱).

تصویر ۲۵-۱. اجرای کار با سطوح تفکیک شده با کمک رنگهای قرمز، آبی و سبز

۵-۱- نقاشی با رنگهای سرد و گرم

عکس العمل فیزیکی بدن نسبت به رنگها، جستجویی برای ایجاد تعادل و توازن است و این تعادل و توازن رابطه مستقیمی با احساس انسان دارد. از این رو، هر رنگی در بیننده خود اثر متفاوتی ایجاد می کند. بنابراین، بحث رسیدن به تعادل و هماهنگی در اینجا، از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

این که با مشاهده رنگ بتوان درجه حرارت آن را تشخیص داد ناشی از یک حس غریزی در انسان است. برخی از رنگها در ما احساس سرما و برخی دیگر، حس گرما ایجاد می کنند. دسته رنگهایی چون زرد، نارنجی و قرمز و ترکیبات این گروه، از دسته رنگهای گرم اند و رنگهایی چون سبز، آبی و بنفش و ترکیبات آن، به گروه رنگهای سرد تعلق دارند. از رنگهای سرد و گرم، برای نمایش عمق در نقاشی می توان استفاده کرد. برای این منظور به نقاشی گلهای پروان اثر ساریان توجه کنید تصویر (۲۶-۱).

تصویر ۲۶-۱- اثر مارتیرس ساریان^۱، رنگ روغن روی بوم، (۲/۵ × ۱۰ × ۹۵ سانتی متر)

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی جان با رنگهای گرم و سرد اهداف:

- ایجاد ترکیب بندی متعادل از احجام و اشکال ساده به کمک خطوط و سطوح
- به کارگیری رنگهای گرم و سرد برای ایجاد فضای دور و نزدیک و به منظور ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی
- ایجاد هماهنگی و تعادل با حاکمیت رنگهای گرم
- ایجاد هماهنگی و تعادل با حاکمیت رنگهای سرد

تهیه پیش طرح

همچون تمرینهای گذشته، یک پیش طرح با رعایت اصول ترکیب بندی، تهیه کنید.

تمرین ۱

– اجرای کار با حاکمیت رنگهای گرم

طرح خود را به کمک رنگهای گرم دایره رنگ (سبز زرد – زرد – زرد نارنجی – نارنجی – قرمز نارنجی – قرمز – قرمز بنفش) که قبلاً تهیه کرده‌اید با سطوح تفکیک شده باز نمایی کنید. توجه داشته باشید که سبز زرد به سبب حاکمیت زرد در آن، متمایل به گرمی است. از طرف دیگر، قرمز بنفش نیز به خاطر حاکمیت رنگ قرمز، متمایل به گرمی می‌باشد. سبز، رنگ وسط است. با اضافه کردن آبی، متمایل به سردی و با اضافه کردن زرد، متمایل به رنگهای گرم خواهد شد. در تصویر (۱-۲۷) اثر سزان^۱ حاکمیت رنگهای گرم به خوبی نمایان است.

تصویر ۱-۲۷ – اثر پل سزان، رنگ روغن روی بوم، (۶۵×۸۱ سانتی‌متر)

تمرین ۲

– اجرای کار با حاکمیت رنگهای سرد

یکی دیگر از طرحهای خطی خود را در این تمرین به کمک رنگهای سرد دایره رنگ (آبی – بنفش –

۱ – CEZANNE، نقاش پست امپرسیونیست فرانسوی، سده ۱۹ میلادی

بنفش آبی - آبی سبز - سبز) به گونه‌ای بازنمایی کنید تا هماهنگی در رنگهای سرد در کار ایجاد شود. در این تمرین، رنگهای سرد در ایجاد عمق فضایی در اثر، به شما یاری می‌دهند. رنگ سبز و آبی در میان ترکیبات دیگر، درخشانتر جلوه می‌کنند. آبی در عمق بخشیدن به رنگها و در ایجاد فضای دور، نقش مهمی دارد. با اضافه کردن آن به بنفش و سبز، آنها را تیره‌تر و همین‌طور متمایل به رنگهای سرد خواهد کرد تصویر (۱-۲۸).

تصویر ۲۸-۱ اثر پل سزان، رنگ روغن روی بوم، (۶۵×۸۱ سانتی‌متر)

تمرین ۳

— اجرای کار با رنگهای سرد و گرم

با استفاده از رنگهای گرم و سرد طرح خود را بازنمایی کنید. برای درک بهتر تمرین، به تصاویر (۱-۲۹) و (۱-۳۰) توجه کنید.

در نقاشی (۱-۲۹) اثر گرابار^۱، وی به کمک قوری و فنجان و پارچه‌ای که در همگی آنها رنگ آبی و سفید را می‌بینیم، تضاد زیبایی با رنگهای قرمز - زرد - سبز زرد و نارنجیها به وجود آورده است. نقاش برای رسیدن به تعادل و هماهنگی در کار، از تضاد بین رنگهای سرد و گرم استفاده کرده، ولی رنگهای گرم را به گونه‌ای در کار پراکنده است که وسعت سطح آبی، باعث غلبه رنگ سرد نشود.

۱- GRABAR، نقاش امپرسیونیست روسی، سده ۱۹ و ۲۰

تصویر ۲۹-۱ اثر گرابار، رنگ روغن روی بوم

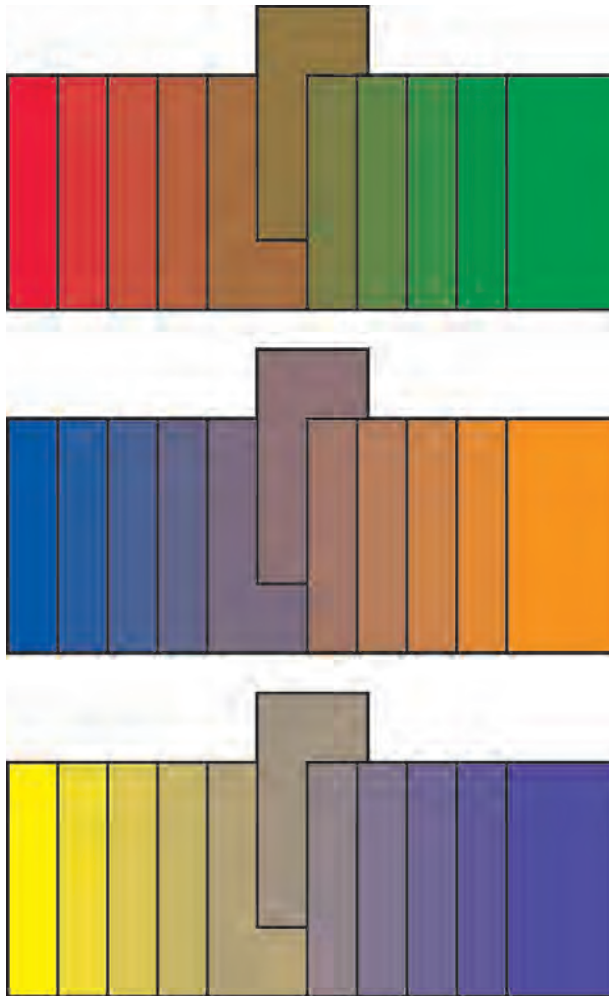
تصویر ۳۰-۱ اثر پارامون، رنگ روغن روی بوم

در تصویر (۱-۳۰)، طبیعت بی‌جان روی میز چیده شده است؛ نور از پنجره‌ای در پس زمینه به داخل می‌تابد. رنگهای مورد استفاده در میوه‌ها و لیوان و کوزه، گرم هستند. میز و چهارچوب پنجره و همین‌طور سایه‌ها، رنگهای سرد دارند. از آنجا که بیرون از پنجره، نور روز است نقاش، کمی از رنگهای زرد و صورتی خود را به صورت ترکیبی برای نور بیرون پنجره به کار گرفته است، رنگهای گرم و سرد در ترکیبی متعادل و هماهنگ به شکل‌گیری فضای مطبوع در نقاشی کمک کرده‌اند.

۱-۶- نقاشی با رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی

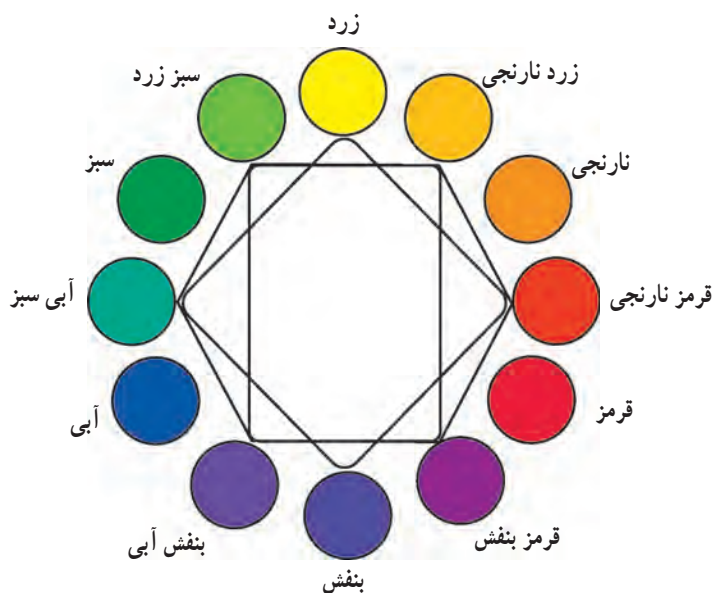
یکی از راههای رسیدن به تعادل و هماهنگی در رنگ را می‌توان حضور رنگهای مکمل در یک اثر دانست زیرا وجود تضادهای رنگی مختلف و پی‌درپی، برای بیننده، رضایت‌بخش است و احساس رسیدن به تعادل را در وی ایجاد خواهد کرد.

رنگهای مکمل، زوج رنگهایی در دایره رنگ هستند که در اقطار دایره رنگ روبه‌روی یکدیگر قرار می‌گیرند و هرگاه به نسبت معین با یکدیگر مخلوط شوند یک خاکستری خنثی ایجاد می‌کنند. اگر ترکیب سه رنگ را تغییر دهید، شاهد به وجود آمدن خاکستریهای متنوعی هستید که آن رنگ به یک رنگ اصلی که دارای نسبت بیشتری در ترکیب است متمایل تر خواهد بود (تصویر ۱-۳۱).

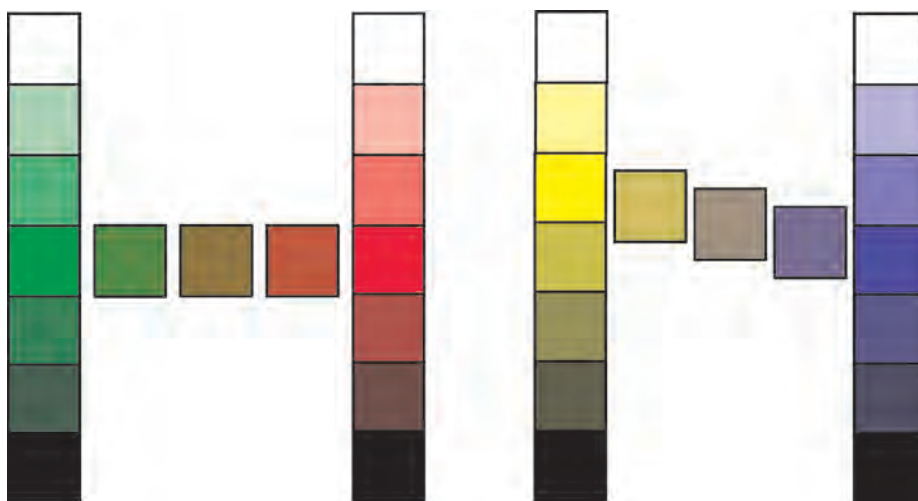
تصویر ۱-۳۱- جدول خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب دو رنگ مکمل

بدین ترتیب، شما در دایره رنگ دسته رنگهای مکمل را جستجو خواهید کرد که از ترکیب آنها هماهنگی بدیع ایجاد خواهد شد. در دایره رنگ، به دسته‌هایی دوتایی - چهارتایی و شش‌تایی مکمل که غالباً در امتداد اقطار روبه‌روی هم قرار دارند توجه نمایید تصویر (۱-۳۲). (چرخه رنگ که دسته‌های دوتایی، چهارتایی و شش‌تایی رنگ را نمایش داده است).

تصویر ۱-۳۲

همان طور که می‌دانید ارزش رنگ^۱، یکی دیگر از صفات رنگی ست که به روشنی و تیرگی نیز اشاره دارد. وقتی می‌گوییم دو رنگ سبز و قرمز هم ارزش هستند مقصود آن است که روشنی آنها در یک حد است. در نمودار زیر با افزودن سفید به جفت رنگهای مکمل، سعی کرده‌ایم ارزش رنگی آنها را تغییر دهیم. حال اگر دو رنگ سبز و قرمز به یک نسبت مساوی با هم ترکیب شوند حاصل خاکستری رنگی خواهد بود که در نمودار ملاحظه می‌کنید تصویر (۱-۳۳).

تصویر ۱-۳۳- جدول مقایسه ارزشهای مختلف تیره و روشن دو رنگ مکمل و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها

بسیاری از نقاشان، از تضاد مکملها و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها، به هماهنگی در آثارشان دست یافته‌اند. از جمله می‌توان به تابلو «سیبها و نارنجها» اثر سزان اشاره کرد (تصویر ۱-۳۴). سطح تابلو، به دقت به بخشهای کوچک تقسیم شده است. او بدین طریق توانسته است در عناصر اثر خود، نظم حساب شده برقرار کند

و در این میان، از خاکستریهای رنگی به خوبی سود جوید. دو زوج مکمل سبز با قرمز و نارنجی با آبی در سراسر کار پراکنده‌اند. زوجهای سبز و قرمز در قسمت پارچه تیره نقشدار و زوج آبی، نارنجی در میوه‌ها و ظرف تکرار شده است و سومین زوج زرد و بنفش در نقاشی تضاد تاریک و روشن ایجاد کرده‌اند. بنفش در جلوی تابلو در مکان سایه و زرد در روشنی میوه‌ها به درستی جای گرفته‌اند.

تصویر ۳۴-۱- اثر پل سزان، رنگ روغن روی بوم، (۷۳×۹۲ سانتی‌متر)

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت بی‌جان با استفاده از رنگهای مکمل و خاکستریهای مابین اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل از احجام و اشکال ساده، به کمک خطوط و سطوح
- به کارگیری رنگهای مکمل برای ایجاد تعادل در نقاشی
- به کارگیری رنگهای مکمل برای ایجاد فضای تیره و روشن و دور و نزدیک (عمق نمایی)
- درک ارزشهای رنگی خالص و ترکیبی و خاکستریهای فامدار در نقاشی
- به کارگیری رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی برای ایجاد تعادل رنگی
- توجه به کمیت (وسعت سطوح) رنگهای خالص و خاکستریهای رنگی
- نقاشی آزاد به کمک رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب دو رنگ

تهیه پیش طرح

یک پیش طرح با رعایت اصول ترکیب بندی با خطوط و سطوح ساده شده تهیه کنید. در عناصر موضوع طبیعت بی جان خود می توانید از رنگهای مکمل بهره بگیرید.

تمرین ۱

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده به کمک یک زوج مکمل و خاکستریهای حاصل از ترکیب دو رنگ در این تمرین، می توانید رنگهای مکمل خود را با هم ترکیب کرده، خاکستریهای حاصل از این ترکیب را نیز در تمرین خود بیاورید. با انجام این تمرین، می آموزید که از طیف وسیعی از خاکستریهای رنگی به دست آمده، در نمایش عمق فضایی در نقاشی خود استفاده نمایید تصویر (۱-۳۵).

تصویر ۱-۳۵ — اجرای کار با کمک زرد و بنفش و خاکستریهای حاصل از ترکیب دو رنگ

تمرین ۲

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده به کمک زوج مکمل و خاکستریهای حاصل از ترکیب دو رنگ

و سیاه و سفید

در تمرین پیش دیدیم که ترکیب دو رنگ مکمل، خاکستریهای رنگی متعددی به وجود می‌آورد. اینک، برای ایجاد تغییر در تیرگی و روشنی رنگهای خاکستری به دست آمده، می‌توان آنها را با سیاه و سفید ترکیب کرد. برای این منظور، ابتدا با سیاه و سفید چند خاکستری تهیه کنید. این خاکستریها می‌توانند خاکستریهای مابین سیاه و سفید و (خاکستری مایل به سیاه و خاکستری مایل به سفید) باشند. خاکستریهای مابین نارنجی — آبی، (خاکستریهای مایل به آبی و خاکستری مایل به نارنجی). حال خاکستریهای رنگی خود را درست کنید. در این مرحله هر یک از خاکستریهای رنگی در ترکیب با خاکستریهای سیاه و سفید جلوه متفاوتی می‌یابند و باعث تیره و روشن تر شدن آنها می‌شوند. در نتیجه، شما از امکانات بیشتری برای القای عمق و ایجاد نور و تاریکی و تعادل رنگی در نقاشی خود استفاده کنید تصاویر (۱-۳۶، ۱-۳۷، ۱-۳۸).

تصویر ۱-۳۶ — اجرای کار به کمک زرد و بنفش و خاکستریهای حاصل از ترکیب دو رنگ به علاوه سیاه و سفید

تصویر ۳۷-۱- اثر رنه ماگريت، رنگ روغن روی بوم، (۸۱×۱۰۰ سانتی‌متر)

تصویر ۳۸-۱- اثر چارلز کلر، آبرنگ، (۶۳/۵×۹۶/۵ سانتی‌متر)

۱- MAGRITTE، نقاش سوررئالیست بلژیکی، سده ۲۰ میلادی

۲- CLAIR، نقاش سده ۲۰ میلادی

تمرین ۳

— اجرای کار با سطوح تفکیک شده به کمک تمام مکملها و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها و

سیاه و سفید

تصویر (۱-۳۹) شما را برای اجرای این تمرین یاری می‌کند. نقاش این اثر، با ترکیب چند میوه و یک بشقاب و پارچه، طبیعت بی‌جان خود را چیده و نور را از سمت چپ بر آن تابانده است. او میوه‌های خود را با دقت خاص برگزیده است. این انتخاب به او کمک کرده تا از رنگهای مکمل به‌خوبی استفاده کند.

دقت کنید که نقاش در این اثر، برای نقاشی موز در بخش نور و روشنی از رنگهای زرد، نارنجی و سفید و برای تیرگی و سایه‌ها از رنگهای بنفش و آبی استفاده کرده است. برای سیبها در بخش نور و روشنی از قرمز، زرد و سفید و برای تیرگی و سایه‌ها از رنگهای سبز و آبی بهره برده است. بشقاب کاملاً به دو بخش مشخص تقسیم شده است که جهت تابش نور را هم نشان می‌دهد. نقاش، برای پس زمینه از ترکیب رنگهای سرد و روشن استفاده کرده و همین رنگ را در پیش زمینه با گرمی بیشتری به کار گرفته است.

تصاویر (۱-۴۰)، (۱-۴۱) و (۱-۴۲) نمونه‌هایی متفاوت و جالب در به‌کارگیری رنگهای اصلی و ثانویه و مکملها و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها با سیاه و سفید هستند.

تصویر ۱-۳۹ — اثر خوزه پارامون، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۴۰-۱ اثر علی محمد حیدریان، رنگ روغن روی بوم، (۶۵×۷۹/۵ سانتی متر)

تصویر ۴۱-۱ اثر هانری ماتیس، رنگ روغن روی بوم، (۶۱×۵۰/۲ سانتی متر)

۱- علی محمد حیدریان (۱۳۶۹-۱۲۷۵) از شاگردان کمال الملک

تصویر ۱-۴۲ اثر هانری ماتیس، رنگ روغن روی چوب، (۱/۴۱×۹/۳۲ سانتی متر)

به کارگیری رنگ در نقاشی از طبیعت (رنگ و روغن)

هدفهای رفتاری: در پایان این فصل، فراگیر باید بتواند:

- با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین نقاشی کند.
- با سیاه و سفید و یک رنگ و خاکستریهای حاصل از ترکیب، آنها را به درستی در نقاشی به کار گیرد.
- با رنگهای اصلی و ثانویه نقاشی کند.
- ارزشهای تیره و روشن رنگ در طبیعت را درک کرده، در فضا سازی نقاشی خود به کار گیرد.

۲-۱- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

نقاشی از طبیعت، برای شناخت رنگ، بسیار آموزنده است. ولی از آنجا که جلوه‌های رنگهای گوناگون و شکل‌های بی‌شمار برگها، شاخه‌های درختان و سنگها و گلها ممکن است شما را در برخورد نخست با طبیعت، دچار سردرگمی کند، به منظور ثبت احساس و حالات متغیّر منظره و همچنین انتقال احساس حضور در طبیعت به بیننده، توجه به نکات زیر ضروری به نظر می‌رسد.

موضوع: موضوع طبیعت همواره مورد توجه بسیاری از نقاشان بوده است. در آغاز، طبیعت به عنوان پس‌زمینه، در آثار به کار گرفته می‌شد به گونه‌ای که تأکید نقاش بر موضوع اصلی تابلو بود و منظره در دور دست، اهمیت ثانویه داشت از زمانی که نقاشی از طبیعت به عنوان موضوع اصلی کار، مورد توجه و دقت نظر نقاشان قرار گرفته، شیوه و تکنیکهای متفاوت برای ارائه آن نیز به همان میزان تغییر کرده است.

واژه منظره و یا دور نما^۱ در مرحله اول، نقاشی از طبیعت را به خاطر می‌آورد، هر چند نقاشی از مناظر شهری با عناصر ساختمانی نیز در همین حیطه قرار می‌گیرد. حضور عناصر ساختمانی در فضاهای شهری نیز که طبیعت را تحت الشعاع قرار داده است، در آثار نقاشی بسیاری از منظره‌سازان محسوس است. در این گونه مناظر، حضور طبیعت محدود به آسمان و گاه، درختان می‌شود در حالی که در مناظر طبیعی ممکن است تنها به گوشه‌ای بکر از طبیعت پرداخته شود. حال، شما کدام موضوع را برمی‌گزینید؟ مناظر طبیعی روستا و یا مناظر شهری را؟ تأکید و تمرکز نقاشان طبیعت‌ساز غالباً به عناصری چون آسمان، ابرها، کوهها و پوشش گیاهی از جمله گل و گیاه و درختان و گاه برکه‌های آب، دریا و مانند آنهاست. در صورتی که در مناظر شهری با ساختمانها خیابان و گذرگاهها و کوی و بازار روبه‌رو می‌شوید و گاه در میان این عناصر، درختان و آسمان یادآور طبیعت‌اند. با این همه، حضور انسان، چه در طبیعت بکر و چه در فضاهای شهری، فراموش ناشدنی است. هر چند که این پیکره‌ها نقش اصلی در کار ایفا نکنند تصاویر (۲-۱ و ۲-۲).

تصویر ۱-۲ اثر جان مور^۱، رنگ روغن روی بوم، (۶۱×۷۲/۲ سانتی متر)

تصویر ۲-۲ اثر خوان میرو^۲، رنگ روغن روی بوم، (۶۰×۷۰ سانتی متر)

۱- MOORE، نقاش سده ۲۰ میلادی

۲- MIRO، نقاش سوررئالیست اسپانیایی، سده ۲۰ میلادی

انتخاب کادر: همانطور که قبلاً گفته شد، طبیعت، سرشار از عناصر مختلف و متعدد از نظر فرم و رنگ است چگونه موضوع خود را از میان این مجموعه متنوع انتخاب می‌کنید؟ بسیاری از نقاشان کادری میان تهی از مقوا، برای خود تهیه می‌کنند. به این کادر مقوایی منظره‌یاب هم گفته می‌شود. این کار به آنها در انتخاب موضوع و کادر کمک خواهد کرد. دیدن از میان این کادر مقوایی، به راحتی محدوده دید آنها را مشخص کرده و آنان را از سردرگمی رها می‌سازد. در نتیجه، هر چه سریعتر موضوع خود را محدود و مشخص می‌کنند.

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل در کادری مناسب از موضوع
- ایجاد تعادل تیره و روشن به کمک سیاه و سفید و خاکستریهای مابین
- ایجاد فضا در نقاشی به کمک سیاه و سفید و خاکستریهای مابین

تهیه پیش‌طرح اولیه از موضوع

اولین نکته مورد توجه شما می‌تواند کادربندی باشد. در مناظر طبیعی، دشتهای وسیع و دریا را غالباً در کادر افقی قرار می‌دهند، تا افق دور در آن نمایان تر شود. بسته به این که چه عنصری در طبیعت برای شما اهمیت دارد و یا هدف شما تأکید بر چیست، آن عنصر جایگاه مهمتری در کادر پیدا می‌کند. بنابراین، بسته به موضوع، جهت افقی و یا عمودی کادر را می‌توان مشخص کرد. کادر افقی برای مناظری با دید پانورامیک^۱ (دید از بالا) و کادر عمودی در مناظر شهری با ساختمانهای بلند مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

جایگاه خط افق در کادر شما، تغییرپذیر است. اگر خط افق در نیمه بالایی کادر قرار گیرد، بر عناصر روی زمین تأکید بیشتری خواهد بود. در این نوع کادربندی، عناصر در پلان جلو (پیش‌زمینه) مثل ساختمانها، پوشش گیاهی، صخره و... مورد توجه نقاش‌اند و با جزئیات بیشتر نقاشی می‌شود. تصویر (۲-۳) اثر مننه^۲ قرارگیری خط افق در میانه کادر، سبب مشاهده عناصر آسمان و زمین به یک میزان می‌شود و حالت تعادلی را ایجاد می‌کند. تصویر (۲-۴) اثر مننه خط افق در میانه بالایی تابلو قرار گرفته بدین ترتیب عناصر روی زمین اهمیت بیشتری یافته است.

در تصویر (۲-۵) تأکید بیشتر بر آسمان و دریاست و همچنین در تصویر (۲-۶) اثر حسین کاظمی^۳ نمونه دیگری از جایگیری خط افق در کادر را می‌بینیم.

۱- Panoramic

۲- MONET، نقاش امپرسیونیست فرانسوی، سده ۱۹ میلادی

۳- حسین کاظمی (۱۳۷۵ - ۱۳۰۳) از پیشگامان جنبش نوگرایی در نقاشی ایران با تکیه بر بیش شرقی به مدرنیسم روی کرد.

تصویر ۳-۲- اثر کلود مَنه، رنگ روغن روی بوم، (۴۹/۵×۶۴ سانتی‌متر)

تصویر ۴-۲- اثر کلود مَنه، رنگ روغن روی بوم، (۵۹×۷۶ سانتی‌متر)

تصویر ۲-۵- اثر کلود مُنه، رنگ روغن روی بوم، (۵۹ × ۹۰ سانتی متر)

تصویر ۲-۶- اثر حسین کاظمی، رنگ روغن روی بوم، (۱۰۰ × ۱۵۰ سانتی متر)

تقسیم کادر به این ترتیب، از کل به جزء صورت می‌گیرد و شما در سطح زمین، عناصر دیگر تابلو را قرار خواهید داد که به تدریج به چشم بیننده نزدیک می‌شوند. از جمله کوهها و در جلو آن احتمالاً، درختان و عناصر دیگر را می‌توانید تعیین وضعیت کنید. توجه به دوری و نزدیکی، پرسپکتیو خطی، وضوح و عدم وضوح عناصر تابلوی شما را به تدریج کامل و کاملتر می‌کند. در این مرحله، همیشه از کلیات شروع کنید و از تأکید بر یک جزء، جداً پرهیزید. در تصاویر (۲-۷) عکس از منظره و (۲-۸) پیش طرح از همان منظره، ملاحظه می‌کنید که در پیش طرح هنرمند چگونه از نمایش جزئیات صرف‌نظر کرده است.

تصویر ۲-۷- عکس از منظره، اثر زابو^۱

تصویر ۲-۸- پیش طرح از منظره، اثر زابو

تصاویر (۲-۹، ۲-۱۰، ۲-۱۱) نمونه دیگری از تهیه پیش طرح از منظره، نشان می دهند. ابزار شما در این مرحله می تواند، زغال، مداد و یا آب مرکب باشد.

تصویر ۲-۹ - عکس از منظره، اثر کادل^۱

تصویر ۲-۱۰ - پیش طرح از منظره با مداد، اثر کادل

۱- CADDELL، نقاش سده ۲۰ میلادی

تصویر ۱۱-۲- اثر پل سزان، آبرنگ روی مقوا

تمرین ۱

— اجرای کار با سطوح ساده به کمک سیاه و سفید و خاکستریهای مابین

با توجه به مطالب ذکر شده در بخش گذشته، از موضوع خود پیش طرح خطی تهیه کنید. در این تمرین سعی کنید بخشهای جلو و عقب را به کمک تیره و روشن، از هم تفکیک نمایید. همانطور که می‌دانید طبیعت پیرامون ما از تنه‌های بی‌شمار رنگی تشکیل شده است که ثبت این تیره و روشن‌ها از سوی نقاش، منجر به نمایش شکل و حجم و توهم بُعد در تصویر می‌شود. انتخاب و مهارت چشم در گزینش سایه روشن‌های اساسی، نیاز به تمرین و ممارست فراوان دارد. شما در طبیعت باید سعی کنید همه چیز را کلی ببینید و مرحله به مرحله تنه‌های تیره و روشن و در نهایت، حد وسط را برای تکمیل شدن کار اضافه کنید هر چند در ابتدا این کار دشوار به نظر می‌رسد ولی تهیه طرح‌های سریع از طبیعت و تفکیک سطوح کلی، رفته رفته شما را در مسیر درست قرار می‌دهد.

به این نکته نیز توجه داشته باشید که اشیا و اجسام، هر چه از ما دورترند وضوح کمتری دارند در حالی که عناصر پیش‌زمینه تابلو، با کیفیت و وضوح بیشتری ترسیم می‌شوند.
به تصویر (۱۲-۲) اثر فوستر کادل توجه کنید.

۱- TONE (رنگسایه)، معمولاً در معنای درجات تیرگی و روشنی یک رنگ به کار می‌رود.

تصویر ۱۲-۲- اثر کادل، رنگ روغن، (۶۱×۷۶ سانتی متر)

تمرین ۲

— ایجاد فضا در نقاشی به کمک سیاه و سفید و یک رنگ و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها اضافه کردن یک رنگ به سیاه و سفید و خاکستریهای مابین، یک مجموعه رنگ با یک هماهنگی یا هارمونی تک رنگ ایجاد خواهد کرد. از طرفی، کار با این خاکستریها، این امکان را برای شما فراهم می‌سازد که ارزشهای تیره و روشن رنگهای طبیعت را با تیره و روشن خاکستریهای یک هارمونی رنگی در نقاشی از منظره، مقایسه و در کار تجربه نمایید.

در این تمرین، نسبت به موضوعی که انتخاب کرده‌اید تونالیت‌های رنگی متناسب را برگزینید. به طور مثال، برای مناظر غروب از ترکیب سیاه و سفید و نارنجی و برای ایجاد فضای سرد زمستان ترکیب سیاه و سفید و آبی، مناسب به نظر می‌رسد.

در تمرینهای بعدی با اضافه کردن رنگهای دیگر، به پالت رنگی خود غنای بیشتری خواهید داد. زیرا در درخشش رنگها در ترکیب با سیاه و سفید تغییر ایجاد می‌شود. از طرفی، تنها راه تغییر درجه تیرگی و روشنی رنگ، اضافه کردن سیاه و سفید به رنگها نیست. تصویر (۱۳-۲)، مثال خوبی برای هارمونی آبی است.

تصویر ۱۳-۲- اثر پایک^۱، ابرنگ، (۵۶×۷۶ سانتی متر)

۲-۲- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه

رنگها بر احساس ما تأثیر گذاشته، حالات روحی مختلفی در ما ایجاد می کنند. از همین طریق است که نقاش به کمک اصول و قواعد نظری رنگ، بر بیننده آثار خود تأثیر می گذارد. مجموعه رنگهای به کار گرفته شده در کل اثر، در ایجاد این احساس در ما دخالت دارند. گاه رنگها در یک منظره صبحگاهی چنان در ما اثر می گذارند که احساس طراوت و تازگی را در ما بیدار می کنند و زمانی، رنگهای همان منظره به هنگام غروب خورشید، احساس دیگری را به وجود می آورند. بنابراین چگونگی به کارگیری مجموعه رنگی در یک اثر، رابطه مستقیم در ایجاد این احساس دارد. نمونه عکس العمل احساس رنگها را می توان چنین عنوان کرد:

رنگهای زرد، نارنجی و قرمز؛ احساس آفتاب، روشنی، گرمی.

قرمز ارغوانی؛ احساس تاریکی.

آبی ارغوانی؛ احساس تاریکی.

آبی؛ سرما، یخ، آب و مهتاب و آسمان دوردست.

آبی سبز؛ آب، خنکی و دوردست.

سبز؛ سرسبزی، طبیعت، آرامش و سکون.

زرد سبز؛ آفتابی.

بنابراین، طبیعی خواهد بود که ما در هنگام صبح با رنگهایی با وضوح و شفافیت زیاد مواجه شویم و رنگهای دارای سکون، گرمی و شدت را کمتر ملاحظه نماییم و این در حالی است که همان رنگها به هنگام ظهر، به نهایت شدت و درخشندگی و تیره و روشنی و خلوص خود نزدیک می شوند.

۱- PIKE، نقاشی سده ۲۰ میلادی

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت با رنگهای اصلی و ثانویه

اهداف:

- ایجاد ترکیب بندی متعادل در کادر مناسب از موضوع
- ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی به کمک رنگهای اصلی و ثانویه
- ایجاد فضای دور و نزدیک (جونمایی) به کمک رنگهای اصلی و ثانویه

تهیه پیش طرح

تهیه پیش طرح سریع از موضوع منظره شهری و یا روستایی. بر اساس موضوع، کادر خود را تعیین کنید. سطوح اصلی را به کمک تئهای خاکستری با ابزار مناسب (مداد، زغال و مرکب) از یکدیگر تفکیک نمایید تا حد ممکن از پرداختن به جزئیات بپرهیزید. در مراحل نخست، از مناظر بسیار ساده با عناصر کاملاً مشخص شروع کنید. زمانی که مهارت لازم را کسب کردید به موضوعات پیچیده تر نیز خواهید پرداخت. از پیش طرحهایی که آماده کرده اید یکی را برای مرحله اجرایی انتخاب کنید.

تمرین

- تفکیک سطوح کلی کار به کمک رنگهای اصلی و ثانویه

پیش طرح رنگی زیر، می تواند نمونه بسیار ساده ای برای شروع کار شما باشد. بسیاری از نقاشان، کار رنگ را با یک پیش طرح رنگی کلی آغاز می کنند. گاه، این گونه پیش طرحها به تعداد زیادی تهیه می شوند. این اتوهای سریع از منظره، شما را برای انجام مراحل پیچیده تر آماده می سازد. تصویر (۱۴-۲) نقاش، با استفاده از طیف رنگهای گرم به فضا سازی کلی کار پرداخته است. او، آسمان را که غالباً آبی ست در هنگام ظهر با رنگ زرد و در نهایت درخشش نشان داده است. کوهها در دوردست با رنگ بنفش و در سایه ها، آبی به کار گرفته شده است. رنگ زمین که غالباً رنگ گرم است با نارنجی پوشانیده شده است و درخت، در بخش جلوی کار، با رنگ سبز خودنمایی می کند. در تصویر (۱۵-۲) نقاش، همان موضوع را با دسته رنگهای اصلی و ثانویه در ساعت دیگری از روز کار کرده است. آسمان در اینجا با آبی پوشانیده شده است و وسعت سطوح به کار گرفته شده و حاکمیت رنگهای سرد را

تصویر ۱۴-۲- رنگهای اصلی و ثانویه - گرم

تصویر ۱۵-۲- رنگهای اصلی و ثانویه - سرد

در کار ملاحظه می‌کنید. نقاش، به سادگی به کمک درجات تیرگی و روشنی رنگ، سطوح عناصر تصویر نقاشی خود را از یکدیگر مجزا کرده است. شما درخت و کوهها و حتی پیکر انسان را در کار، با تفکیک ساده سطوح تیره روشن برای ایجاد حجم و نور و سایه می‌بینید.

در تصویر (۱۶-۲) پل لندن اثر دُرِن^۱ را با به‌کارگیری رنگهای اصلی و ثانویه به وضوح می‌بینید. نقاش به زیبایی، سطح تابلو را از عقب به جلو، به سطوح اصلی تقسیم‌بندی نموده و به کمک خط افق در نیمه بالایی تابلو، آسمان را از سطوح خانه‌ها جدا کرده است. او سپس، عناصر ساختمان را قرار داده و بعد از آن، رودخانه و پل و در نهایت، قایقها را طراحی کرده است. نقاش، از رنگهای آبی و سبز و بنفش در عناصر ساختمانی استفاده کرده و گاه، رنگهایش را به کمک سفید روشن نموده است. رنگ آب در نگاه اول سبز به نظر می‌رسد، اما نقاش، انعکاس نورهای خورشید را که در آسمان دور دست با نارنجی و زرد همراه است در پیش‌زمینه کار با ضربه قلمهای کوچک به روی رنگ سبز رودخانه، به زیبایی به کار برده است. او در سایه‌ها غالباً از آبی و بنفش استفاده کرده و بدین ترتیب، هماهنگی لازم را میان رنگهای سراسری تابلو برقرار نموده است. تصویر (۱۷-۲) نیز نمونه مفید دیگری برای این تمرین است.

تصویر ۱۶-۲- اثر آندره دُرِن، رنگ روغن روی بوم، (۶۶×۹۹ سانتی‌متر)

۱- DERAIN، نقاش فوویست فرانسوی، سده ۲۰ میلادی

تصویر ۱۷-۲- اثر واسیلی کاندینسکی^۱، رنگ روغن روی چوب، (۷۱/۵×۹۷/۵ سانتی متر)

۲-۳- نقاشی با حاکمیت رنگهای گرم و سرد

یکی از برنامه‌های مفید در نقاشی از طبیعت، تجربه نقاشی با رنگهای سرد و گرم است. برای این منظور، باید توجه داشته باشید که برخی از فصول سال و اوقاتی از روز، بیشترین رنگهای سرد و گرم را دارا هستند مثلاً همانطور که می‌دانید در زمستان و شروع بهار و یا اواخر پاییز، شما مجموعه‌ای از رنگهای سرد را در طبیعت می‌بینید و یا این‌که، نیمروز نسبت به صبح زود، رنگهای گرمتر بیشتری دارد. این^۲ نقاش و رنگ‌شناس برجسته، در کتاب رنگ خود، برای شناخت تفاوت‌های رنگها در فصول مختلف سال، برنامه جالبی را ارائه می‌دهد. او در چهار کادر شطرنجی هم اندازه، رنگهای فصل بهار، تابستان، پاییز و زمستان را نشان می‌دهد. توجه داشته باشید که این رنگها با توجه به ویژگیهای رنگی و خصوصیات هر فصل انتخاب شده‌اند.

تصاویر (۲-۱۸)، (۲-۱۹)، (۲-۲۰) و (۲-۲۱) چهار کادر شطرنجی هم اندازه با موضوعات فصلها را نشان

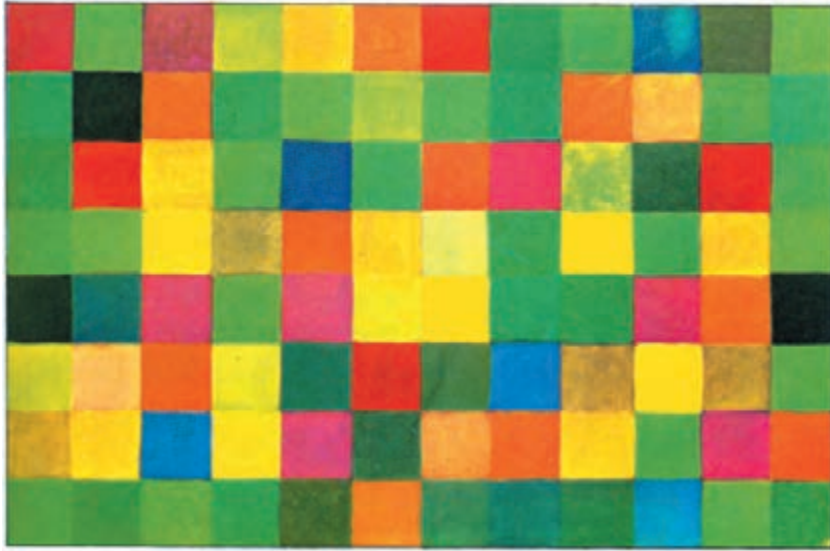
می‌دهند.

تصویر ۱۸-۲- بهار

۱- KANDINSKY، نقاش روسی، سده ۲۰ میلادی

۲- ITTEN، نقاش و معلم سوئیسی، سده ۲۰ میلادی

تصویر ۲-۱۹- تابستان

تصویر ۲-۲۰- پاییز

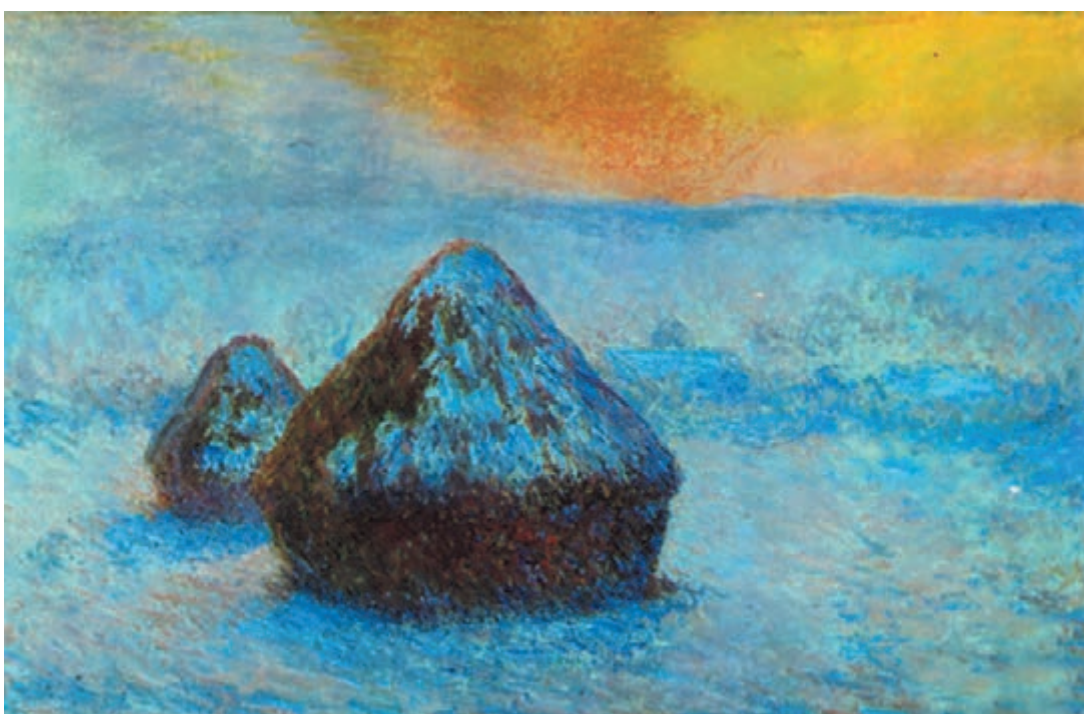
تصویر ۲-۲۱- زمستان

البته، همان‌طور که اشاره شد در بعضی از ساعات روز نیز رنگهای سرد و یا گرم غلبه می‌یابند. مُنه نقاش امپرسیونیست، در برخی از آثار خود از یک موضوع با زاویه واحد در ساعات مختلف روز نقاشی کشیده و با دقت خاصی، رنگهای هر ساعت را مورد توجه قرار داده است. او سایه‌ها را نه با خاکستری و سیاه بلکه با کمک مکملهای رنگی نشان داده است (تصاویر ۲-۲۲ و ۲-۲۳).

تصویر ۲-۲۲- اثر کلود مُنه، رنگ روغن روی بوم، (۶۵×۸۹ سانتی‌متر)

تصویر ۲-۲۳- اثر کلود مُنه، رنگ روغن روی بوم، (۶۳/۵×۱۰۰ سانتی‌متر)

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت با رنگهای گرم و سرد اهداف:

- ایجاد ترکیب بندی متعادل با کمک سطوح و خطوط
- به کارگیری رنگهای گرم به منظور ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی
- به کارگیری رنگهای سرد به منظور ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی
- به کارگیری رنگهای سرد و گرم برای نمایش فضای دور و نزدیک
- به کارگیری رنگهای سرد و گرم برای نمایش زمان مشخص (فصل و یا ساعت)

تهیه پیش طرح

پیش طرحی با رعایت اصول ترکیب بندی مانند تمرینهای گذشته آماده نمایید.

تمرین ۱

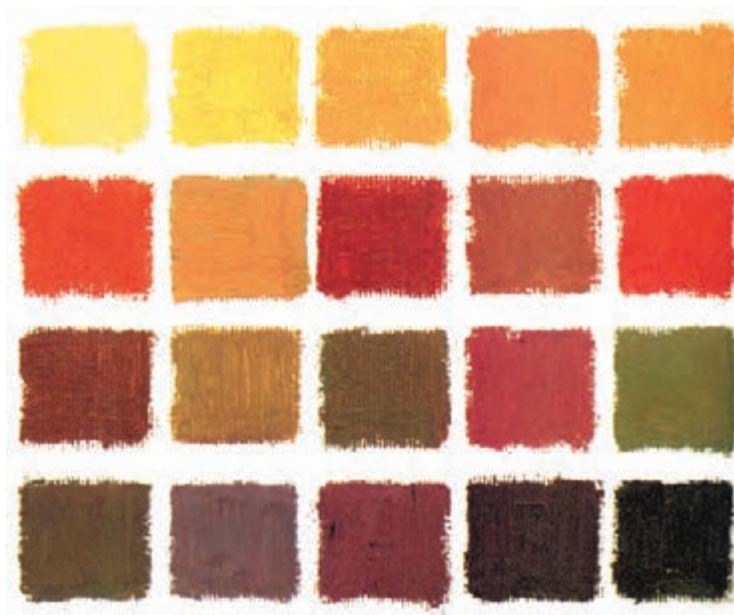
- اجرای کار با حاکمیت رنگهای گرم

برای اجرای این تمرین، شما می‌توانید از رنگهای خالص گرم دایره رنگ در کنار رنگهای ترکیبی گرم استفاده کنید. اما چنانچه در منظره شما سایه و یا تیرگی وجود داشته باشد می‌توانید به رنگهای گرم خود اندکی رنگ سرد بیفزایید. مثلاً داخل قرمز و یا نارنجی و ... اندکی سبز، آبی و یا بنفش اضافه کنید. در نتیجه رنگی به دست می‌آید که در عین گرمی، نسبت به رنگهای دیگر شما سردتر است.

به تصویر (۲۴-۲) نگاه کنید. نقاش در قسمت پایین سمت چپ، مجموعه‌ای از رنگها را برای نمایش تیرگی و سایه به کار برده که از ترکیبهای سبز و بنفش و قرمز به دست آمده است ولی غالب رنگهای نقاشی، تمایل به گرمی دارند. تصویر (۲۵-۲) مجموعه رنگهای گرم به کار رفته در نقاشی را نشان می‌دهد.

تصویر ۲۴-۲- اثر خوزه پارامون، رنگ روغن روی بوم، حاکمیت رنگ گرم

تصویر ۲۵-۲

در تصویر (۲-۲۶) پایین طلایی اثر ایزاک لویتان^۱، با وجود رنگهای آبی، حاکمیت بارنگهای گرم و به خصوص زرد است. تصویر (۲-۲۷) نیز حاکمیت رنگ گرم را نشان می‌دهد.

تصویر ۲۶-۲ اثر ایزاک لویتان، رنگ روغن روی بوم، (۸۲×۱۲۶ سانتی‌متر)

۱- LEVITAN، نقاش روسی، سده ۱۹ میلادی

تصویر ۲۷-۲- اثر الیزابت آزبُرُن^۱، اکریلیک روی بوم، (۱۰۲/۶×۱۰۱/۶ سانتی متر)

تمرین ۲

— اجرای کار با حاکمیت رنگهای سرد

شما می‌توانید همانند تمرین قبل عمل کنید. منتهی این بار از مجموعه رنگهای خالص سرد در کنار رنگهای ترکیبی سرد بهره بگیرید. حتی مناطق گرم شما در نقاشی نیز با اندکی رنگ سرد ترکیب می‌شود (تصاویر ۲۸-۲ و ۲۹-۲).

تصویر ۲۸-۲- اثر خوزه پارامون، رنگ روغن روی بوم، حاکمیت رنگ سرد

۱- OSBORNE، نقاش سده ۲۰ میلادی

تصویر ۲-۲۹

سزان نیز در تابلو نقاشی موسوم به «کاج بزرگ» تصویر (۲-۳۰) مجموعه‌ای از رنگهای سرد را به کار گرفته است و با وجود رنگهای گرم بخش پایین اثر و لکه‌های گرمی که در سطح نقاشی دیده می‌شود، حاکمیت با رنگهای سرد است و رنگهای گرم بخش پایین تابلو به عمق نمایی اثر کمک کرده است چرا که جلوتر از رنگهای دیگر دیده می‌شود، تصویر (۲-۳۱) نیز به گروه دیگری از رنگهای سرد اشاره دارد.

تصویر ۲-۳۰- اثر پل سزان، رنگ روغن روی بوم، (۸۵×۹۲ سانتی‌متر)

تصویر ۳۱-۲- اثر احمد اسفندیاری، 'رنگ روغن روی بوم'، (۵۰×۷۰ سانتی متر)

تمرین ۳

— نقاشی با استفاده از رنگهای سرد و گرم

رنگهای گرم و سرد، به شما در ایجاد عمق نمایی در نقاشی از طبیعت، بسیار کمک می‌کنند. در تصویر (۲-۳۲) اثر سزان، این مسأله بخوبی نمایان است. سزان، مجموعه‌ای از رنگهای گرم را در قسمت جلوی تابلوی خود برای نمایش خانه‌ها به کار گرفته است. این رنگها در تضاد شدید با رنگ دریاچه قرار می‌گیرند، سزان برای این که دو قسمت منظره از هم جدا و بریده نشوند در انتهای چشم‌انداز رنگهای گرم نامحسوس‌تری در کوهها قرار داده است تا هماهنگی و یک‌دستی تابلو از بین نرود. در آسمان نیز ته مایه‌ای از رنگهای گرم قسمت جلو را می‌بینیم که با آبی ترکیب شده‌اند. در نتیجه، با این که قسمت پایین تابلو به شدت به خاطر مجموعه رنگهای گرمش جلو می‌آید و سه قسمت دیگر تابلو، به دلیل رنگهای سرد، خود را به عقب می‌کشند، تعادل و هماهنگی در اثر دیده می‌شود. حال، با توجه به نکات ذکر شده، با استفاده از رنگهای سرد و گرم، طرح خود را رنگ‌آمیزی کرده، آن را به تعادل و هماهنگی برسانید.

تصویر ۳۲-۲- اثر پل سزان، رنگ روغن روی بوم، (۸۰×۹۷/۷ سانتی متر)

۲-۴- نقاشی با خاکستریهای حاصل از ترکیب مکملها

رنگهای مکمل در طبیعت، با زیبایی و جلوه خاصی در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. به یک بوته گل سرخ نگاه کنید، شما قرمزی گل را در کنار سبزی برگها می‌بینید و در برخی مواقع رنگهای مکمل نه به صورت خالص بلکه به صورت ثانویه و ثالثه نیز در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، مانند خاکستری مایل به سبز و خاکستری مایل به قرمز. به هنگام نقاشی از طبیعت مشاهده می‌کنیم که چگونه از ترکیب رنگهای مکمل با هم و همین‌طور، از ترکیب آنها با سیاه و سفید می‌توان خاکستریهای رنگی بسیار متنوعی به دست آورد. خاکستریهای رنگی، در نمایش عمق، روشنی و تیرگی، تعادل و هماهنگی در نقاشی از طبیعت به ما کمک می‌کنند. تصویر (۲-۳۳) چشم‌اندازی را از طبیعت، کوه و رودخانه و درختان نشان می‌دهد. نقاش، از رنگهای زرد و آبی و مقدار کمی قرمز، سیاه و سفید استفاده کرده است، با آبی و قرمز بنفشی را ساخته که در مواقع نیاز با افزودن آبی و زرد به آن خاکستری مایل به سبز و قهوه‌ای به دست آورده است. در تصویر (۲-۳۴) که چشم‌اندازی از دریا را نشان می‌دهد با وجود حاکمیت رنگهای سرد، رنگهای گرم نیز حضور دارند. نقاش، در تمام ترکیبات رنگی خود اندکی رنگ آبی اضافه کرده است و در نتیجه، ما با نوعی هماهنگی از رنگهای آبی خاکستری در نقاشی، روبه‌رو هستیم.

تصویر ۳۳-۲- اثر استریسیک^۱، رنگ روغن روی بوم، (۳۰×۴۱ سانتی‌متر)

تصویر ۳۴-۲- اثر خوزه پارامون، رنگ روغن روی بوم

کار در کارگاه: نقاشی از طبیعت با خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب مکملها اهداف:

- ایجاد ترکیب بندی متعادل به کمک خطوط و سطوح
- به کارگیری رنگهای مکمل به منظور ایجاد تعادل رنگی در اثر
- به کارگیری رنگهای مکمل برای ایجاد فضای تیره و روشن و دور و نزدیک (عمق نمایی)
- به کارگیری رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی برای ایجاد تعادل رنگی
- نقاشی آزاد به کمک رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب دو رنگ مکمل

تهیه پیش طرح

از موضوع خود، یک پیش طرح ساده با رعایت اصول ترکیب بندی، تهیه کنید. تا حد امکان از توجه به جزئیات در طرح اولیه خود بپرهیزید. تصویر (۲-۳۵) مثال بسیار خوبی برای یک طرح اولیه از طبیعت است.

تصویر ۲-۳۵- اثر خوزه پارامون

تمرین ۱

- نقاشی از طبیعت با استفاده از خاکستریهای حاصل از ترکیب مکملها

در این مرحله، می توانید پیش طرح خود را با کمک رنگهای حاصل از ترکیب مکملها رنگ آمیزی کنید و برای این منظور، می توانید از پس زمینه کار آغاز نمایید. چنانچه در تصویر (۲-۳۶) ملاحظه می کنید نقاشی، با کمک تَن های مختلف آبی که با سفید ترکیب شده در ابتدا آسمان و ابرها و با تیره کردن آن با کمک رنگ قهوه ای کوههای دور دست را به وجود آورده است. شما می توانید با افزودن رنگ زرد و نارنجی و قرمز، بخشهای مختلف کار خود را با سطوح کوچک ببوشانید. چنانچه در تصویر (۲-۳۷) دیده می شود نقاشی، از توجه به جزئیات بپرهیز کرده و درجات مختلف خاکستریهای رنگی را با توجه به دوری و نزدیکی عناصر، در کار خویش به کار گرفته است.

همچنین، وی از خاکستریهای رنگی گرمتر در پیش زمینه استفاده کرده و در نهایت، در تصویر (۲-۳۸) با کمک لکه‌های تیره و روشن، با تأکید بر جزئیاتی چون شاخه درختان و سنگهای کنار جاده کار را به اتمام رسانیده است.

تصویر ۲-۳۶

تصویر ۲-۳۷

تصویر ۲-۳۸ - اثر خوزه پارامون، رنگ روغن روی بوم

تمرین ۲

– نقاشی با استفاده از خاکستریهای حاصل از ترکیب رنگهای مکمل

پس از تهیه پیش طرح مناسب که با رعایت اصول ترکیب بندی تهیه شده است مانند مراحل تمرین قبل عمل کنید.

در مرحله بعد با به کارگیری قوانین حاکم بر رنگهای مکمل و خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب آنها، ترکیبی متعادل و هماهنگ به وجود آورید (تصاویر ۲-۳۹، ۲-۴۰، ۲-۴۱ و ۲-۴۲).

تصویر ۲-۳۹ - اثر ایزاک لویتان، رنگ روغن روی بوم، (۶۰×۷۵ سانتی متر)

تصویر ۴۰-۲ اثر شکوه ریاضی^۱، رنگ روغن روی کاغذ، (۳۵×۵۰ سانتی متر)

تصویر ۴۱-۲ اثر محمود جواد پور^۲، رنگ روغن روی بوم، (۶۰×۴۷ سانتی متر)

۱- شکوه ریاضی، نقاش معاصر

۲- محمود جواد پور، (۱۲۹۹)، نقاش معاصر

تصویر ۴۲-۲- اثر حسین کاظمی، رنگ روغن روی بوم، (۹۰×۱۴۰ سانتی متر)

به‌کارگیری رنگ در نقاشی از انسان (رنگ و روغن)

هدفهای رفتاری: در پایان این فصل، فراگیر باید بتواند:

- با استفاده از سیاه و سفید و یک رنگ، به هماهنگی و تعادل در اثر دست یابد.
- با استفاده از رنگهای اصلی و ثانویه، به هماهنگی و تعادل رنگی در اثر دست یابد.
- با استفاده از رنگهای اصلی و خاکستریهای حاصل از ترکیب آنها، ترکیب‌بندی متعادل به لحاظ رنگی ایجاد کند.
- با کمک رنگ در اثر، ایجاد فضا نماید.
- با کمک همه رنگها به‌صورت آزاد نقاشی کند.

۱-۳- نقاشی با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

تجربه رنگ در نقاشی با موضوع انسان اگر چه به ظاهر پیچیده و مشکل به نظر می‌رسد ولی در اصل از همان قراردادهای و قوانین رنگ در طبیعت بی‌جان و طبیعت، پیروی می‌کند. انسانی که در کنار پنجره نشسته است و نور از سمت چپ به او می‌تابد با طبیعت بی‌جانی در همان مکان و نورپردازی تفاوتی ندارد. زیرا قوانین رنگهای گرم و سرد و خاکستریهای رنگی و رنگهای اصلی و تیرگی و روشنی یکی‌ست. چه در یک منظره طبیعی و چه در پیکر یک انسان. در واقع، این هنرمند است که به یک سیب و یا صندلی و یا منظره‌ای از یک جنگل و یا پیکره انسان، با ترکیب‌بندی، طراحی و کیفیت رنگ‌آمیزی خود معنا می‌بخشد. این‌که شما چه رنگی را برای نقاشی از یک پیکر انسانی انتخاب می‌کنید، احساسهای متفاوتی چون شادی، اندوه، خشم، آرامش و ... را به وجود می‌آورد.

در این کتاب، بیشتر به همان قراردادهای کلی می‌پردازیم. شما با بهره‌گیری از این قوانین و با تجربه زیاد در زمینه نقاشی با رنگ، می‌توانید مفاهیم دیگری را نیز در آثار خود به‌وجود آورید. بهتر است برای شروع کار، از طراحی آغاز کنید. هرچه شما از حالات و حرکات پیکره (فیگور) مورد نظرتان بیشتر طراحی کنید نتیجه بهتری می‌گیرید. به همین علت، بسیاری از نقاشان، بارها و بارها از الگوهایشان طراحی می‌کنند.

در ابتدای کار انتخاب یک پیکره، حرکت شما را سرعت می‌بخشد. زیرا سامان بخشیدن به تعداد زیادی پیکره در کادر نقاشی، نیاز به تجربه بیشتر دارد. به همین دلیل موضوع شما می‌تواند نقاشی از چهره همراه با دست (نیم تنه) و یا پیکره ایستاده و یا نشسته در یک فضای بسته باشد تا بتوانید مسیر تابش نور را چه به صورت طبیعی از یک پنجره و چه به شکل مصنوعی، کنترل کنید.

نقاشان دوره باروک^۱، با ایجاد زاویه تابش نور و تمرکز آن در بخشی از کار به‌خصوص بر چهره و دستها حالات روحی روانی پیکر انسانی را نشان داده، بخشهای تاریک و روشن به عمق نمایی نقاشی این دوره کمک کرده است. به تصویر (۱-۳) توجه نمایید.

تصویر ۱-۳- اثر یان ورمیر^۱، رنگ روغن روی بوم، (۴۵/۷×۴۰/۶ سانتی متر)

سورا^۲ نقاش پست امپرسیونیست^۳ نیز، با استفاده از نورپردازی متمرکز در تصویر (۲-۳) توانسته است تیرگی و روشنیهایی بسیار جذابی را در اثر خود ایجاد نماید. وی، استادانه، تغییر مایه سیاه و سفید را به منظور القای عمق فضایی اثرش به کار گرفته است. شما هم می‌توانید در این مرحله از تأکید بر جزئیات دوری کنید. با تار کردن چشمها، تفکیک نور و سایه کلی در کار میسر خواهد بود. این کار باعث می‌شود تا کمتر به جزئیات بپردازید.

۱- J-Vermeer، نقاش دوره باروک هلندی، سده ۱۷ میلادی

۲- SEURAT، نقاش پست امپرسیونیست فرانسوی، سده ۱۹ میلادی

تصویر ۲-۳- اثر ژرژ سورا، زغال روی کاغذ، (۳۱×۲۴ سانتی‌متر)

کار در کارگاه: نقاشی از انسان با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل از موضوع در کادر مناسب
- ایجاد تعادل تیره و روشن در کار
- ایجاد فضای دور و نزدیک (عمق نمایی) و حجم‌پردازی به کمک درجات تیره و روشن
- درک ارزشهای رنگی و نور و تاریکی در عمق نمایی و حجم‌پردازی

تهیه پیش طرح

از پیکر انسانی نشسته و یا ایستاده پیش طرحی تهیه کنید. در ابتدا از موضوع خود چند طرح تند از زوایای مختلف تهیه نمایید و در نهایت، بهترین طراحی را از نظر زاویه دید و ترکیب‌بندی برگزینید. به طراحی‌های میله^۱ نقاش رئالیست^۲ توجه کنید تصاویر (۳-۳) و (۳-۴). او با خطوطی ساده، تقسیم‌بندی فضا و محدوده کار خویش را مشخص نموده است.

۱- MILLE، نقاش رئالیست فرانسوی، سده ۱۹ میلادی

۲- REALIST

تصویر ۳-۳- اثر فرانسوا میله، طراحی بازغال

تصویر ۳-۴- اثر فرانسوا میله، طراحی بازغال

تمرین ۱

— اجرای کار با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین

پیش طرح به شما کمک می‌کند تا هنگام اجرای کار با سیاه و سفید و خاکستریهای مابین با رنگ روغن، آمادگی داشته باشید. به تصویر (۵-۳) دقت کنید میله، در این اثر طرح خطی خود را با سیاه و سفید و تعداد محدودی خاکستری مابین در جهت حجم‌پردازی پویشانده است. توجه او بیشتر بر عناصر اصلی و نورپردازی کلی کار متمرکز بوده، به همین دلیل، از پرداختن به جزئیات چهره‌ها صرف‌نظر کرده است. ملاحظه می‌کنید که حال و هوای کلی کار چنان است که نقاش، در خود، نیازی به توجه به جزئیات احساس نکرده است. در این مرحله، شما نیز می‌توانید نقاشی خود را به همین روش آغاز کنید. یعنی به حالت و شکل کلی توجه داشته باشید و به جزئیات نپردازید. نورپردازی صحیح، شما را در جهت به دست آوردن تیرگی و روشنیها و نیز حجم‌پردازی کمک می‌کند. کار خود را در ابتدا به سطوح کلی سیاه و سفید و خاکستریهای مابین (به تعداد محدود) تفکیک کنید. بعد در محدوده تاریکیها، خاکستریهای مایل به سیاه و در روشنیها، خاکستریهای متمایل به سفید را جاگذاری کنید تا نتیجه بهتری بگیرید.

تصویر ۵-۳ — اثر فرانسوا میله، رنگ روغن روی بوم، (۷۸/۷×۹۷/۸ سانتی‌متر)

— اجرای کار با سیاه و سفید و یک رنگ اصلی

در این مرحله شما می‌توانید از پیش‌طرحی که در تمرین قبل به صورت سیاه و سفید کار کرده‌اید استفاده نمایید. در تمرین قبل، چگونگی عمق بخشیدن به فضا و ایجاد تعادل تیره و روشن در کار را با کمک سیاه و سفید آموختید. حال برای این که بتوانید کار را رنگین‌تر و ارزشهای مختلف تیره و روشن را در نقاشی پیکر انسان بهتر درک کنید به طور دلخواه به رنگهای سیاه و سفید خود یک و یا دو رنگ اضافه کنید. این رنگها بسته به موضوع شما می‌تواند متفاوت باشد.

دومیه^۱، در تصویر (۳-۶) با تفکیک کلی فضای کار خود به روشنی و تیرگی به اثر خود عمق بخشیده است. او به پیکره انسان خیلی کلی پرداخته و از نمایش جزئیات پرهیز کرده است. چرخش روشنایی از قسمت جلوی تصویر تا سفیدی کاغذهای داخل پوشه تا کاغذهای پس‌زمینه، باعث چرخش چشم از جلو به عقب در تصویر است. دومیه با ترکیب رنگ سبز در خاکستریهای خود، قسمت پس‌زمینه اثر را که به وسیله بومها تقسیم‌بندی شده، به عقب برده است در نتیجه، پوشه کاغذها و کاغذهای کنار آن جملگی به خاطر روشنی زیاد، جلوتر دیده می‌شوند. در تصویر (۳-۷)، یک پرتره و تصویر (۳-۸)، فضای داخلی نمونه‌های دیگری از این تمرین را می‌توان دید.

تصویر ۳-۶ — اثر انوره دومیه، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۷-۳- اثر ایلیا رپین^۱، رنگ روغن روی بوم، (۶۱×۵۰ سانتی متر)

تصویر ۸-۳- اثر کنستانتین ایستومین^۲، رنگ روغن روی بوم، (۱۴۱/۵×۱۲۵ سانتی متر)

۱- REPINE، نقاش رئالیست روسی، سده ۱۹ میلادی

۲- ISTOMIN، نقاش روسی، سده ۲۰ میلادی

۳-۲- نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه

شما در نقاشی از طبیعت بی جان با قوانین ترکیب رنگهای اصلی و ثانویه آشنا شده و چگونگی به کارگیری این رنگها را در منظره، تجربه کرده‌اید. حال در این بخش، رنگها را به گونه‌ای به کار ببرید که نورپردازی و حجم‌نمایی از پیکره انسان را نشان دهند. شدت درخشش این رنگها می‌توانند در بیان احساس به شما کمک کنند. به دو اثری که در زیر می‌آید نگاه کنید. تصویر (۳-۹) اثر آندره دُرن و تصویر (۳-۱۰) اثر اسکار کوکوشکا است.

دُرن با به کارگیری مجموعه رنگهای اصلی و ثانویه، چهره هانری ماتیس نقاش فرانسوی را در حین کشیدن پیمپ نقاشی کرده است. او ابتدا طرح خود را به سطوح کلی، بر اساس تابش نور از سمت راست تفکیک کرده است. برای بخش نور، از رنگهای زرد، قرمز، نارنجی و قهوه‌ای و برای سایه‌ها، از رنگهای سبز، بنفش و آبی سود جسته است. دُرن با اشاره‌های خفیف مثل نور عینک در سمت چپ چهره و سایه زیر چشم در بخش راست چهره، از دو قسمتی شدن چهره به نور و سایه جلوگیری کرده است. همین‌طور پیمپ که دارای رنگهای نارنجی و قهوه‌ای است در بنفش پیراهن باعث چرخش کلی رنگها و هماهنگی تصویر می‌شود. دُرن، با این که از رنگهای خالص و ثانویه استفاده کرده ولی شکل به کارگیری رنگها و نحوه قلم زدن او، به حجم‌پردازی چهره کمک کرده است. از طرفی این رنگها توانسته‌اند چهره‌ای حساس و نگران را به ما نشان دهند.

تصویر ۳-۹- اثر آندره دُرن، رنگ روغن روی بوم، (۳۵×۴۶ سانتی‌متر)

اُسکار کوشکا فقط به چهره نپرداخته، بلکه نیم تنه‌ای از یک دختر بچه با عروسکش را در کنار پنجره تصویر کرده است و نور را از سمت چپ به آن تابانده است، کوشکا نیز با وجود ساده کردن سطوح به کمک رنگ توانسته است حجم و فضایی را که دخترک ایستاده نشان دهد. گردش سبزه‌ها و همین‌طور رنگهای سفید، زرد، نارنجی و قهوه‌ای و سیاهها در تمام اثر، باعث احساس تعادل رنگی در چشم بیننده می‌شود.

تصویر ۱۰-۳- اثر اُسکار کوشکا، رنگ روغن روی بوم

کار در کارگاه: نقاشی با رنگهای اصلی و ثانویه

اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل در کادر از پیکره انسان
- ایجاد تعادل و هماهنگی رنگی با کمک رنگهای اصلی و ثانویه
- ایجاد فضای دور و نزدیک عمق نمایی و حجم‌پردازی با کمک رنگهای اصلی و ثانویه
- به‌کارگیری رنگهای اصلی و ثانویه در پیکر انسان برای القای نور و سایه

تهیه پیش طرح

– چند پیش طرح از پیکر انسان نشسته و یا ایستاده در کنار پنجره اتاق و یا کلاس که نور از بیرون بر آن می‌تابد طراحی کنید. در نهایت، ترکیب بندی نهایی خود را از میان آنها برگزینید.

تمرین ۱

– نقاشی از پیکر انسان نشسته و یا ایستاده در کنار پنجره اتاق و یا کلاس درس با رنگهای اصلی و

ثانویه

طرح نهایی خود را به کمک خطوط بر بوم نقاشی اجرا کنید. بهتر است در مرحله نخست سطوح کلی تیره و روشن را از هم مجزا کنید. برای بخشهایی که نور به پیکره تابیده از رنگهای زرد – قرمز و نارنجی استفاده کنید و در سایه‌ها می‌توانید از رنگهای آبی، سبز و بنفش استفاده کنید. در تصاویر (۱۱-۳) و (۱۲-۳) به کارگیری رنگهای اصلی و ثانویه در جهت بیان حالات روحی به خوبی دیده می‌شود.

تصویر ۱۲-۳ اثر ونسان ون گوگ، رنگ روغن روی بوم،
(۵۶×۶۹ سانتی‌متر)

تصویر ۱۱-۳ اثر ماکس بکمان، رنگ روغن روی بوم،
(۹۱/۴۴×۱۴۰ سانتی‌متر)

— نقاشی از چند پیکره در فضای داخلی (اتاق) با رنگهای اصلی و ثانویه

تهیه پیش طرح در این مرحله، کمی پیچیده تر از تمرین گذشته است. از موضوعات روزمره زندگی شروع کنید. اتاق نشیمن خانه و یا گفتگوی چند نفر در اتاق کار (کلاس). سعی کنید در ترکیب بندی پیکره ها، به عناصر پیرامونی آنها مثل صندلی، میز، لیوان، کتاب و غیره، توجه کنید و از آنها در ترکیب خود بهره بگیرید. این کار به شما کمک خواهد کرد تا فضایی را که پیکره ها در آن قرار می گیرند بهتر بازنمایی کنید. شما می توانید از تک پیکره هایی که قبلاً طراحی کرده اید نیز کمک گرفته، یک ترکیب بندی در فضای مشخص تهیه کنید. حتی سعی کنید که میان پیکره هایتان رابطه ای منطقی که آنها را در یک محیط بسته گرد آورده است برقرار باشد.

هنگامی که ترکیب بندی دلخواهتان را به دست آوردید کار را به صورت طراحی خطی به روی بوم منتقل کنید. از رنگهای اصلی و ثانویه به صورت تخت و دو بعدی بدون سایه پردازی بهره بگیرید. خطوط طراحی خود را می توانید به صورت خطوط کناره نما حفظ کنید تا به شما در تفکیک سطوح کمک کند.

تصویر (۱۳-۳) اثر هانری ماتیس که از مجموعه چهار پیکره در فضای بسته (اتاق) شکل گرفته است می تواند به شما کمک کند. شما نیز به صورت آزاد و با رنگهای اصلی و ثانویه، به صورت تخت، چند فیگور را در داخل فضایی مشخص ترکیب کنید. ماتیس در این اثر آزادی و راحتی نقاشی کودکان را دارد. از طرفی پختگی و تجربه زیاد در شناخت رنگها در ترکیب چند پیکره را به نمایش می گذارد. دقت کنید که با وجود حذف جزئیات پیکره ها و چهره ها و اشیاء، چگونه از نقوش فرش، کاغذ دیواری و مبلمان، برای هماهنگی و چرخش رنگها استفاده کرده است. تصویر (۱۴-۳) نیز دارای همین ویژگیهاست.

تصویر ۱۳-۳- اثر هانری ماتیس، رنگ روغن روی بوم، (۱۹۴×۱۴۳ سانتی متر)

تصویر ۱۴-۳- اثر ژمار بردن^۱، کلاژ و ترکیب مواد، (۳۴/۹×۴۵/۱ سانتی متر)

۳-۳- نقاشی با رنگهای سرد و گرم

رنگهای گرم و سرد برای نمایش دوری و نزدیکی (عمق نمایی) و نورپردازی به منظور ایجاد حجم به کار می‌روند. می‌دانید که در نور طبیعی روز، سایه‌ها معمولاً رنگ سرد و روشناییها یا نورها رنگ گرم دارند. از طرفی در آغاز فصل حاضر اشاره شد که قوانین رنگ، برای انسان و اشیا به‌طور یکسان عمل می‌کنند. اما معمولاً انسان را موضوع پیچیده‌تری نسبت به طبیعت و طبیعت بی‌جان می‌بینیم. امپرسیونیستها، اولین نقاشانی بودند که انسان را در طبیعت و نور طبیعی روز نقاشی کردند و کوشیدند تا قوانین مربوط به رنگها را در هر دو به کار ببندند. آنها رنگهای پیکر انسان را، از نورها و رنگهایی که پیرامون او را فرا گرفته‌اند، جدا نمی‌دانند بلکه انسان و محیط او، خواه طبیعت و خواه اتاقی پرنور، یک مجموعه‌ی یک پارچه و مرتبط به هم را می‌سازند.

به اثر اگوست رنوار^۲ تصویر (۳-۱۵) توجه کنید. در این اثر به پیکره‌ها خیلی کلی پرداخته شده است گویی نقاش با نیمه بسته کردن چشمهای خود تنها به کلیتی از پیکره در رابطه با رنگهای اطراف پرداخته است. ما بازتاب تمام رنگهای موجود در طبیعت اطراف را در پیکره‌ها می‌بینیم. بازتاب رنگ رودخانه، آسمان و درختها در پیکره‌ها با قلم زندهای آزادانه ثبت شده است. در تصاویر (۳-۱۶) و (۳-۱۷) نیز استفاده از رنگهای گرم و سرد و بازتاب رنگهای محیط پیرامونی را در پیکره‌ها به خوبی می‌بینیم.

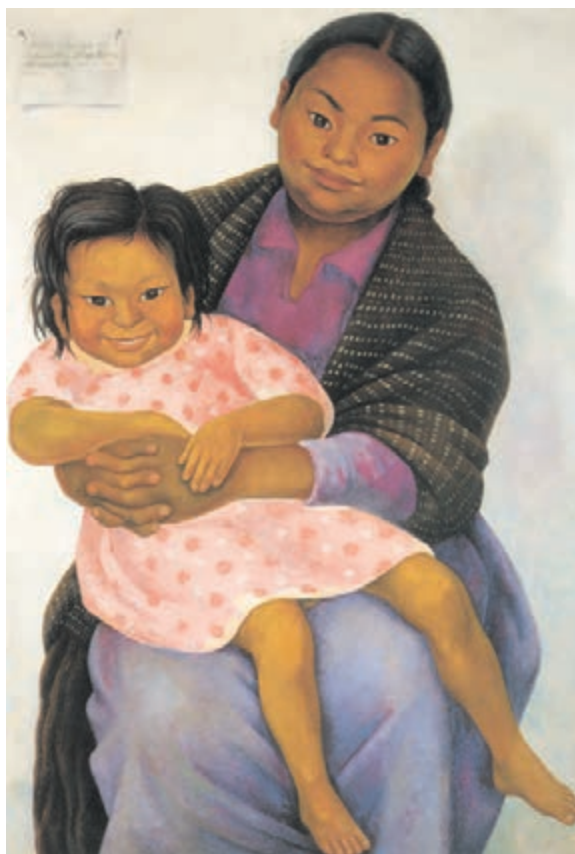
۱- BEARDEN، نقاش سده ۲۰ میلادی

۲- RENOIR، نقاش امپرسیونیست فرانسوی، سده ۱۹ میلادی و اوایل سده ۲۰ میلادی

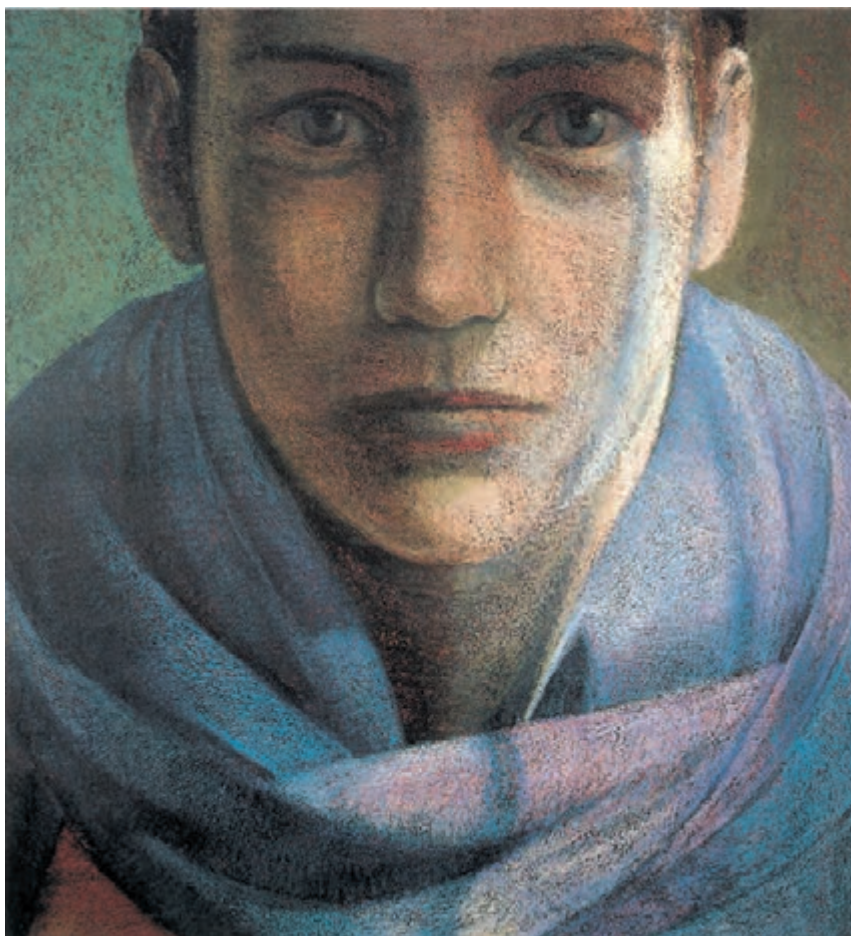

تصویر ۱۵-۳ اثر اگوست رنوار، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۱۶-۳ اثر دیه‌گو ریورا، رنگ روغن روی بوم، (۱۰۴×۸۶ سانتی‌متر)

تصویر ۱۷-۳- اثر سوزان مور^۱، پاستل روغنی روی کاغذ، (۱۷۰/۲×۱۸۸ سانتی‌متر)

کار در کارگاه: نقاشی از انسان با رنگهای گرم و سرد اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل از پیکر انسان به کمک خطوط و سطوح
- به‌کارگیری رنگهای گرم و سرد برای ایجاد هماهنگی رنگی و فضای دور و نزدیک

تهیه پیش طرح

برای تهیه پیش طرح می‌توانید از یک پیکره در محیط داخل خانه یا کلاس استفاده کنید. توجه داشته باشید که نورپردازی بر مدل، شما را در ایجاد فضای رنگی یاری می‌کند. تابش نور طبیعی خورشید بر پیکر انسان، غالباً ایجاد بازتابهای رنگی گرم می‌کند و نورهای مصنوعی و ساعات بخصوصی از روز و شب، سبب می‌شود تا ما رنگهای سرد را بیشتر ملاحظه کنیم. گفتنی‌ست که پوشش و لباس پیکره و عناصر پس‌زمینه، به لحاظ رنگی در فضا سازیهای گرم و سرد شما را هدایت می‌کنند. بنابراین با توجه به موضوع می‌توانید این عناصر را به لحاظ رنگی تغییر دهید تا نتیجه مطلوب حاصل شود.

۱- MOORE، نقاش، سده ۲۰ میلادی

تمرین ۱

– نقاشی با حاکمیت رنگ سرد در فضای داخلی

این تمرین به شما می‌آموزد که چگونه به کمک رنگهای سرد، به فضا سازی رنگی اثر خود بپردازید و هماهنگی در رنگهای سرد ایجاد نمایید. از رنگهای سرد دایره رنگ و ترکیبات حاصل از آنها می‌توانید استفاده نمایید. در برخورد نخست بهتر است از مجموعه رنگهای محدودتری استفاده کنید و با افزایش مهارت در مراحل بعد، از ترکیبهای بیشتری باری بگیرید.

تصویر (۱۸-۳)، به شما در انتخاب طرح و رنگ کمک می‌کند. این نقاشی، اثر پابلو پیکاسو^۱ نقاش کویست^۲ است و «گیتارزن پیر» نام دارد. او با خطوط منحنی و شکسته، پیکری را به‌طور فشرده در کادر قرار داده و برای آن، رنگهای سرد – آبی سبز بنفش را انتخاب کرده است. او توانسته است گیتار زن پیر را بسیار نحیف و فقیر و افسرده در فضای سرد و دل‌تنگ قرار دهد و فضای سردی بر اثر حاکم سازد.

تصویر ۱۸-۳- اثر پابلو پیکاسو، رنگ روغن روی بوم، (۱۲۱×۸۲/۵ سانتی‌متر)

۱- PICASSO، نقاش کویست اسپانیایی، سده ۲۰ میلادی

۲- Cubist

— نقاشی با حاکمیت رنگ گرم در فضای داخلی

مطابق آنچه پیش‌تر گفته شد پیش‌طرحی از مدل خود که با توجه به نورپردازی و فضا‌سازی محیط در آن، رنگ‌های گرم بر آن حاکمیت دارند، تهیه کنید. برای مثال می‌توانید مدل خود را به کمک نور مصنوعی که غالباً رنگ‌های گرم تولید می‌کنند نورپردازی نمایید و لباس و رنگ اشیای پس‌زمینه را مطابق خواست خود تغییر دهید. بازتاب‌های نور حاصل از شعله شمع و آتش نیز رنگ‌های گرم ایجاد می‌کنند. اینک، به کمک مجموعه رنگ‌های گرم دایره رنگ و ترکیبات آن می‌توانید طرح خود را بازسازی کنید. از سطوح کلی نور و سایه و تیره و روشن رنگ بهره بگیرید و رفته رفته سطوح بزرگ را به کمک رنگ‌هایی با سطوح کوچکتر، از یکدیگر تفکیک کنید به گونه‌ای که رفته رفته حجم اشیای شما آشکار شود. در اینجا نیز در ابتدا اگر محدوده کوچکتری از رنگ‌های گرم را انتخاب کنید و پس از دست یافتن به مهارت بیشتر رفته رفته رنگ‌های دیگر را به آن بیفزاید نتیجه بهتری حاصل خواهد شد (تصویر ۱۹-۳).

تصویر ۱۹-۳ — اثر پیوتر کانچالوفسکی^۱، رنگ روغن روی بوم، (۱۷۱×۱۴۳ سانتی‌متر)

— نقاشی پیکره انسان با رنگهای گرم و سرد در طبیعت و فضای داخلی

برای پیش طرح، از یکی از دوستان خود در فضای بیرون مثل پارک، حیاط، خانه و یا طبیعت نزدیک محل سکونت خود، طراحي کنید.

طرحی از او و نشانه‌هایی از فضای اطراف او، نظیر درختها و گلها و ... که حضور رنگهای سرد و گرم در آن دیده شود تهیه کنید. در این مرحله، می‌توانید از رنگهای گرم و سرد و ترکیبات آن استفاده کنید دقت کنید که وارد جزئیات نشوید و کلیت موضوع را در نظر بگیرید. بازتاب رنگهای طبیعت در پیکره و پوست و لباس و موهای مدل شما دیده خواهد شد. به تصویر (۲۰-۳) اثر آرکادی پلاستف^۱ نگاه کنید. پیکره در میان درختها نشسته است و روسری خود را محکم می‌کند. به‌خاطر نور شدید روز و بازتاب رنگ روسری، مجموعه‌ای از رنگ گرم مایل به قرمز را در چهره او مشاهده می‌کنیم. ولی در جای جای چهره و دستها بازتاب رنگ سبز لباس و برگهای اطراف را می‌بینیم. نقاش، به درستی از مجموعه رنگهای موجود بهره گرفته است تا در اثرش تعادل و هماهنگی رنگی ایجاد نماید.

تصویر ۲۰-۳ — اثر آرکادی پلاستف، رنگ روغن روی بوم، (۷۰×۵۰ سانتی‌متر)

در تصویر ۲۱-۳ چهار نقاشی از چهره هنرمند، اثر محمود جوادی پور استفاده از رنگهای گرم و سرد را در نورهای مختلف می بینیم. علی رغم این که ما محیط پیرامونی را نمی بینیم ولی بازتاب رنگهای اطراف به خوبی در چهره ها نمایان است.

۳۰×۴۱ سانتی متر

۳۷×۵۳ سانتی متر

۲۷×۳۵ سانتی متر

۳۹×۵۷ سانتی متر

تصویر ۲۱-۳- اثر محمود جوادی پور، رنگ روغن روی بوم

۳-۴- نقاشی با خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب رنگهای مکمل

شما با صفات خاکستریهای رنگی تا حدودی آشنا شده‌اید. خاکستریهای رنگی در ایجاد فضا در نقاشی که همانا عمق تصویر، نورپردازی، چیده‌شدن عناصر تابلو، هماهنگی رنگها و ... است اهمیت می‌یابند. خاکستریهای رنگی، چشم ما را به راحتی در کار چرخش می‌دهند و ما را از یک رنگ به رنگ دیگر هدایت می‌کنند. برای بررسی نکات فوق، چند نقاشی را مورد توجه قرار می‌دهیم.

تصویر (۲۲-۳) اثر آمادئو مدیلیانی^۱، پیکره دختر بچه‌ای را نشان می‌دهد.

نقاش، طراحی خود را از دختر بچه با خطوط ظریف انجام داده است، دخترک، با سر کج و دستهای درهم، در کنج اتاق ایستاده است. او سپس بخش عمده نقاشی را با خاکستریهای رنگی مایل به آبی، سبز و بنفش پوشانده و کف اتاق قهوه‌ای و بنفش و دستها و صورت را زرد و نارنجی رنگ آمیزی کرده است.

تصویر ۲۲-۳- اثر آمادئو مدیلیانی، رنگ روغن روی بوم، (۱۱۷×۷۲/۳۹ سانتی‌متر)

۱- MODIGLIANI، نقاش اکسپرسیونیست ایتالیایی، سده ۲۰ میلادی

ترکیب رنگهای کف اتاق و دیوارها را در سایه منعکس شده دخترک بر دیوار می بینیم. رنگهای نقاشی در عین محدود بودن، به خاطر ترکیباتشان، از تنوع زیادی برخوردار شده اند و از هماهنگی زیبایی برخوردارند. در واقع ما رنگهای خالص کمی در نقاشی می بینیم. خاکستریهای رنگی نقاشی که بخش عمده ای از نقاشی را پوشانده اند به حالت و طراحي پیکره، کمک بسیار کرده اند.

تصویر (۲۳-۳) اثر پلاستف، یک روز برفی را نشان می دهد. دو کودک با شیفتگی به تماشای بارش برف ایستاده اند. این اثر از دو رنگ مکمل زرد و بنفش به همراه خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب دو رنگ، نقاشی شده است. رنگ زرد در روسری دخترک و بنفش در آسمان دیده می شود. زرد، به خاطر شدت درخشش نسبت به بنفش، وسعت سطح کمتری دارد. بین زرد و بنفش رنگ کلبه قرار دارد که از ترکیب این دو رنگ ساخته شده است و عامل چرخش چشم بین این دو رنگ است.

تصویر ۲۳-۳- اثر آرکادی پلاستف، رنگ روغن روی بوم، (۱۱۳×۱۴۶ سانتی متر)

تصویر (۲۴-۳) اثر ادگار دگا که دفتر معاملات پنبه را نشان می دهد. این اثر، ترکیبی بسیار موفق از چندین پیکره در یک فضای بسته است. در این نقاشی، ترکیبی از رنگهای آبی، نارنجی به همراه سفید و سیاه را می بینید. نقاش، با وسواس و دقت زیادی ترکیبهای رنگی دقیقی برای دیوار و پنجره های سمت چپ به وجود آورده است که هر چه به سمت راست تابلو می آیند با آبی بیشتری ترکیب شده و عقب تر می روند.

رنگ کف اتاق در تضاد با دیوارها، گرمای فضای اتاق را که ناشی از جنب و جوش و فعالیت است بیشتر نشان می‌دهد. اگر دیوارها و کف اتاق را خاکستری رنگی بدانیم پیکره‌های انسانی با تیرگی لباسهایشان کاملاً جلوتر دیده می‌شوند. مجموعه رنگها، یعنی خاکستریهای رنگی مایل به سبز، آبی، قهوه‌ای و سفید در کنار رنگهای قهوه‌ای تیره، هرکدام عاملی در جهت چرخش چشم در سطح نقاشی هستند.

تصویر (۳-۲۵) نمونه جالب دیگری برای این برنامه است.

تصویر ۳-۲۴- اثر ادگار دگا، رنگ روغن روی بوم

تصویر ۳-۲۵- اثر والتین سرف، رنگ روغن روی بوم، (۹۱×۸۵ سانتی‌متر)

تصاویر (۲۶-۳) و (۲۷-۳) مربوط به نگارگری ایران در سدهٔ دهم هجری، توسط میرزا علی و سلطان محمد از نقاشان مکتب تبریز، دورهٔ صفویه نقاشی شده است. این دو نقاش با استفاده از ویژگیهای عقب رفتن خاکستریهای رنگی و جلو آمدن رنگهای اصلی و ثانویه توانسته‌اند بدون نورپردازی و کوچک و بزرگ کردن آدمها و عناصر تابلو و ...، به نوعی در فضای نقاشی ایجاد عمق نمایند.

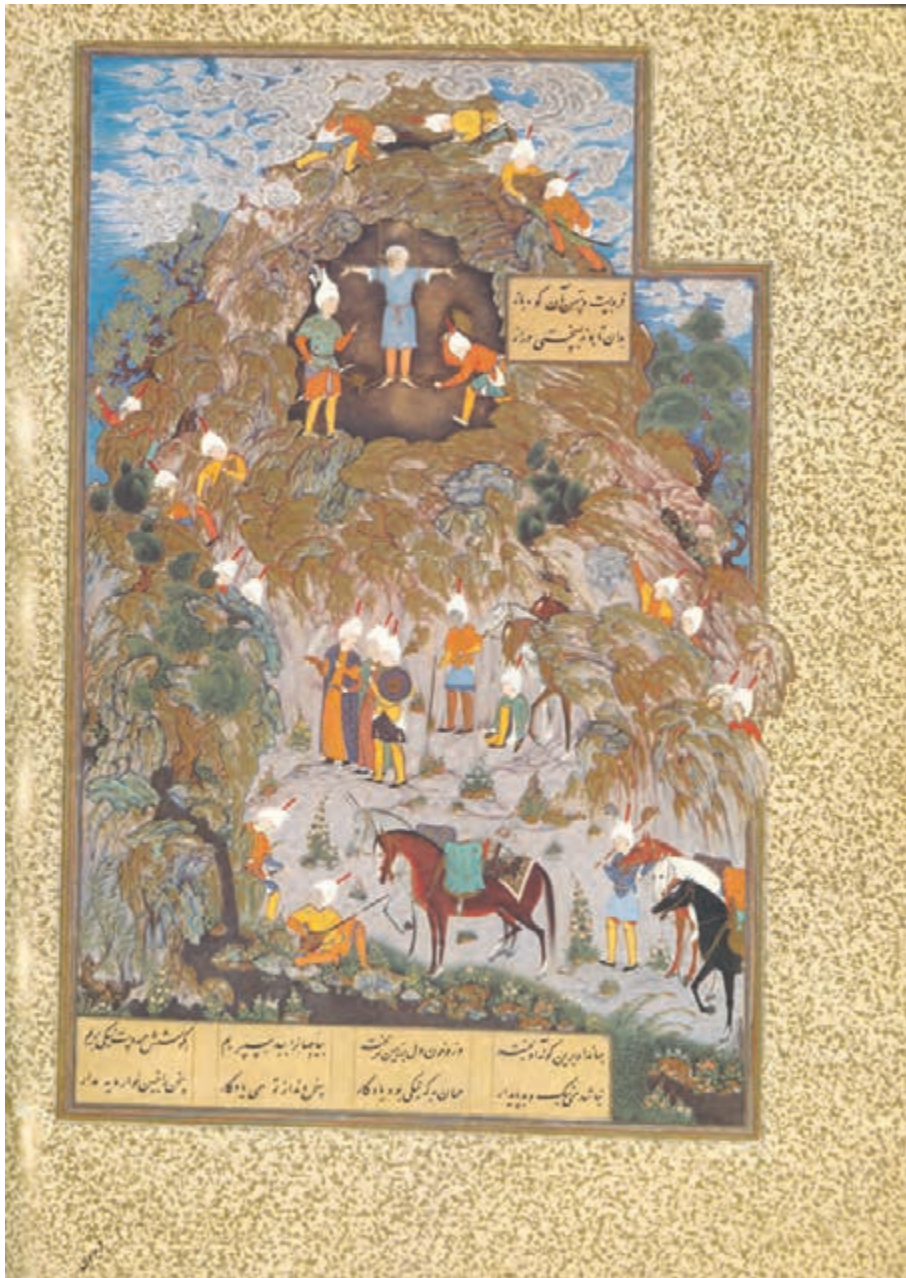
نگارگران به‌طور معمول پس‌زمینهٔ نقاشی خود را با خاکستریهای رنگی پوشانده‌اند. سپس، پیکره‌های انسانی و عناصر ساختمانی و گل و گیاهان را با رنگهای اصلی و ثانویه نقاشی کرده‌اند. در نتیجه، بدون کوچک و بزرگ کردن پیکره‌ها و گیاهان، شما کاملاً پیکره‌ها را برجسته‌تر و مشخص‌تر می‌بینید. از طرفی، اینان، خاکستریهای رنگی سرد و گرم را به تعادلی کم‌نظیر در نقاشی به کار می‌گرفته‌اند.

رنگهای اصلی و ثانویه، در سطح اثر پخش شده‌اند و برای این‌که چشم، تمام تصویر را ببیند، خاکستریهای رنگی، در واقع عاملی برای چرخش چشم و تقویت رنگهای اصلی می‌شوند.

تصویر ۲۶-۳- اثر میرزا علی، نسخه خطی خمسه نظامی، سدهٔ ۱۰ هجری

تصویر ۲۷-۳- اثر سلطان محمد، نسخه خطی شاهنامه طهماسبی، سده ۱۰ هجری

کار در کارگاه: نقاشی از انسان با خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب مکملها
اهداف:

- درک چگونگی به کارگیری خاکستریهای رنگی در کنار سایر رنگها
- ایجاد ترکیب بندی متعادل در کادر با استفاده از خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب

مکملها

- ایجاد هماهنگی و فضا با استفاده از کلیه رنگها
- استفاده از رنگ به صورت آزاد در نقاشی

تهیه پیش طرح

بر اساس آنچه آموخته‌اید یک ترکیب بندی متعادل از چند پیکره، در فضایی مشخص و در کادری مناسب، تهیه کنید.

تمرین

– نقاشی از انسان با خاکستریهای حاصل از ترکیب مکملها

طرح خود را به کمک یک جفت رنگ مکمل مناسب با موضوع و خاکستریهای رنگی حاصل از ترکیب آنها، رنگ آمیزی کنید. در مرحله نخست، از یک جفت رنگ مکمل استفاده کنید تا بر تمامی خاکستریهای رنگی مسلط شوید. رفته رفته می‌توانید جفت مکملهای دیگر به آن اضافه کنید. استفاده از ترکیبهای بیشتر نیاز به تجربه عملی بیشتر شما در این زمینه دارد. (تصاویر ۲۸-۳، ۲۹-۳ و ۳۰-۳) نمونه‌هایی از به‌کارگیری خاکستریهای حاصل از ترکیب مکملها می‌باشند.

تصویر ۲۸-۳- اثر اسکار شلمر^۱، رنگ روغن روی بوم، (۱۱۴/۳×۱۶۲/۳ سانتی‌متر)

تصویر ۲۹-۳ اثر دیوید هاکنی^۱، رنگ روغن روی بوم، (۱۸۳×۱۸۳ سانتی متر)

تصویر ۳۰-۳ اثر بن شان^۲، رنگ روغن روی بوم، (۷۵/۶×۱۰۱/۴ سانتی متر)

۱- HOCKNEY، نقاش انگلیسی، سده ۲۰ میلادی

۲- SHAHN، نقاش اهل لیتوانی، سده ۲۰ میلادی

پروژه نهایی
نقاشی آزاد
اهداف:

- ایجاد ترکیب‌بندی متعادل به لحاظ فرم و رنگ
- به‌کارگیری رنگ به منظور ایجاد فضای دور و نزدیک
- به‌کارگیری رنگ به منظور ایجاد حجم و نور و سایه
- تجربه آزاد رنگ‌گذاری، متناسب با موضوع انتخابی
- مرحله اول - تهیه پیش طرح از موضوع دلخواه (بیکره انسان و محیط پیرامونش)
- مرحله دوم - تهیه پیش طرح اولیه رنگی (بدون توجه به جزئیات)
- مرحله سوم - اجرای کار نهایی

فهرست منابع

- ۱- آلبرز، جوزف، تأثیر متقابل رنگها، ترجمه عربعلی شروه، تهران، نشر نی، ۱۳۶۸.
  - ۲- ایتن، یوهانز، کتاب رنگ، ترجمه محمدحسین حلیمی، تهران، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۴.
  - ۳- پاکباز، روئین، دایرةالمعارف هنر، تهران، فرهنگ معاصر، ۱۳۷۸.
  - ۴- پاکباز، روئین، در جستجوی زبان نو، تهران، انتشارات نگاه، ۱۳۶۹.
  - ۵- پاول، ویلیام، دنیای رنگ، ترجمه عربعلی شروه، تهران، انتشارات بهار، چاپ دوم، ۱۳۷۸.
  - ۶- گاردنر، هلن، هنر در گذر زمان، ترجمه محمدتقی فرامرزی، تهران، مؤسسه انتشارات نگاه، ۱۳۶۵.
  - ۷- مجابی، جواد، پیشگامان نقاشی معاصر ایران «نسل اول»، تهران، نشر هنر ایران، ۱۳۷۶.
- 8- Charles. le clair, Color in Contemporary Painting Guptill, Newyork, 1991.

